

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ

ŞEFİK ÇALIŞKAN

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2010

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ

Şefik ÇALIŞKAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Haziran 2010

Şefik ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan “İslam Konferansı Örgütü” adlı tez çalışması jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN

Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Ethem ATAY

Hukuk Fakültesi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 29/06/2010

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Şefik ÇALIŞKAN

29.06.2010

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ
(Yüksek Lisans Tezi)

Şefik ÇALIŞKAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2010

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ülkeler ortak amaçları ve çıkarları doğrultusunda, güvenlik ve ekonomik alanlar başta olmak üzere birçok alanda birtakım bölgesel örgütler kurmuşlardır. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu İslam ülkelerinden çoğu da çeşitli güvenlik, ekonomik, sosyal ve kültürel bölgesel örgütlere üyedir. Ancak temeli İslam olan ve dolayısıyla yalnızca İslam ülkelerinin üye olduğu bir tek bölgesel örgüt vardır, o da İslam Konferansı Örgütü'dür (İKÖ). İKÖ İslam dünyasının Birleşmiş Milletleri (BM) gibi düşünülmüştür. Bu yönüyle tezimiz "İslam Konferansı Örgütü'nü" tüm yönleriyle incelemektedir. 1969'da kurulan İKÖ, kuruluş amaçlarına rağmen pek de başarılı bir örgüt olamamıştır. İKÖ İslam ülkelerinin ortak meselelerinde çözüm üretememiş, ortak eylem gerçekleştirememiş, etkili olamamıştır. Buna karşın, İslam ülkelerini ortak bir paydada buluşturan bir platform olduğu için oldukça önemlidir. Bu yönüyle gelecekte önemli roller oynayabilme potansiyeline sahiptir. Örgütün kurumsal yapısını oluşturan daimi komiteler ve uzmanlık kuruluşları ve bunların eylem alanlarının çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda, İslam ülkeleri için önemli bir buluşma platformudur.

Bilim Kodu : 1141

Anahtar Kelimeler : İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Rabat Konferansı, İslam Zirve Konferansı, Bölgesel Örgütler

Sayfa Adedi : 81

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN

ORGANİZATİON OF THE İSLAMİC CONFERENCE
(M.S. Thesis)

Şefik ÇALIŞKAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
May 2010

ABSTRACT

After the Second World War, countries have established some regional organizations in many areas, esp. security and economy, through their common goals and interests. Many of the Islamic countries, where Muslims are the majority of population, are members of various regional organizations in security, economic, social and cultural areas. The Organization of the Islamic Conference (OIC) is only one regional organization which foundation is Islam and Islamic countries are the only members. Therefore, our thesis is reviewing all aspects of the Organization of Islamic Conference. Despite the organizational goals, OIC established in 1969 was not successfull. OIC did not find any solutions in common issues of Islamic countries, not perform common actions and not effective. However, it is very important for Islamic countries, which be a common platform. This aspect, it has potential to play an important role in the future. Considering the permanent committees and the specialist agencies and the variety of action areas of these institutions, the OIC is a very important platform for Islamic countries.

Science Code : 1141
Key Words : Organization of the Islamic Countries (OIC), Rabat Conference,
İslamic Submit Conference, Regional Organizations
Page Number : 81
Supervisor : Prof. Mehmet Emin ÇAĞIRAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜNÜN TARİHİ ARKA PLANI

1.1. Tarihte Uluslararası Örgütler	5
1.2. İslam Konferansı Örgütünün Tarihi Kökenleri	7
1.2.1. Osmanlı devleti'nin zayıflaması ve dağılması.....	7
1.2.1.1. Sykes – Picot Andlaşması.....	7
1.2.1.2. Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması	10
1.2.2. Arap-İsrail savaşları ve arap zirveleri.....	30
1.3. İslam Konferansı Örgütü’nün Kuruluşu.....	39
1.3.1. Mescid-i Aksa yangını ve rabat konferansı	39
1.3.2. Örgütün temel hedefleri ve ilk faaliyetleri	40

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ’NÜN KURUMSAL YAPISI

2.1. İslam Konferansı Örgütü Kuruluş Şartı	45
2.1.1. Şartın niteliği	45
2.1.2. Örgütün amaçları ve ilkeleri	46
2.1.3. Örgütün organları ve üyelik.....	48
2.2. İslam Konferansı Örgütü’nün Temel Organları	50

Sayfa

2.2.1. İslam zirve konferansı	50
2.2.2. Dışişleri bakanları konferansı	57
2.2.3. Genel sekreterlik	58
2.2.4. Uluslararası islam adalet divanı	59
2.2.5. Diğer organlar	60
2.2.6. Daimi komiteler	60
2.2.6.1. Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi:	60
2.2.6.2. Enformasyon ve Kültürel İşler Daimi Komitesi:	60
2.2.6.3. Ekonomik ve Ticaret İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK):	60
2.3. Uzman Komiteler	62
2.3.1. Yardımcı organlar	63
2.3.1.1. İslam Ticaret Merkezi	64
2.3.1.2. İslam Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma Merkezi	64
2.3.1.3. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi	64
2.3.1.4. İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi	65
2.3.1.5. Uluslararası İslam Kültür Mirasını Koruma Komisyonu	65
2.3.1.6. İslam Bilim, Teknoloji ve Kalkınma Kurumu	66
2.3.1.7. İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı	66
2.3.1.8. Kudüs Fonu ve Vakfı	67
2.3.1.9. İslam Fıkıh Akademisi	67
2.3.2. Uzman kuruluşlar	68
2.3.2.1. İslam Kalkınma Bankası	68
2.3.2.2. Uluslararası İslam Haber Ajansı	69
2.3.2.3. İslam Ülkeleri Yayın Teşkilatı	69
2.3.2.4. Uluslararası İslam Kızılay Komitesi	69

Sayfa

2.3.2.5. İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı.....	69
2.3.3. Bağlı kuruluşlar	70
2.3.3.1. İslam Çimento Birliği	70
2.3.3.2. İslam Ticaret, Sanayi ve Mal Değişimi Odası.....	70
2.3.3.3. İslam Armatörler Birliği.....	70
2.3.3.4. İslam Başkentleri Teşkilatı	70
2.3.3.5. Uluslararası İslam Bankalar Birliği	71
2.3.3.6. İslam Spor Federasyonu	71
2.3.3.7. Uluslararası Arap – İslam Okulları Federasyonu.....	71
2.3.3.8. İslam Üniversiteleri.....	71
SONUÇ	73
KAYNAKLAR	75
ÖZGEÇMİŞ	81

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti halkıyla, tarihiyle, coğrafyasıyla, kültürüyle ve daha birçok özelliğiyle Ortadoğu bölgesinin ve İslam dünyasının bir parçasıdır. Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden uzunca bir dönem boyunca, o dönemin siyasi şartlarının da bir sonucu olarak Türkiye parçası olduğu dünyadan uzaklaşır gibi görünmesine rağmen, bu arızı durum fazla uzun sürmemiştir. Daha 1950’li yıllarda Bağdat Paktı, CENTO gibi uluslararası örgütler çerçevesinde bölge ülkeleriyle tekrar yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Ancak, Soğuk Savaş yıllarında Türkiye’nin bölgeye ilgisi Batılı müttefiklerinin etkisi ve teşvikiyle gelişmiştir. Bölge ülkelerinin de bunun farkında olmaları Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri ve İslam dünyası arasında samimi ve üçüncü tarafların müdahalelerinden uzak ilişkilerin gelişmesine engel olmuştur. Aslında o dönemlerde, Doğu ve Batı Blokları arasında bölünmüş bir dünyada siyaseten zayıf bir konumda olan Türkiye’nin de birinci kaygısı bağımsızlık ve güvenliğini garantiye almaktır. Buna ekonomik olarak da güçlü olmaması ve birçok sektörde dışa bağımlı bulunması eklenince, Türkiye deyim yerindeyse ne İslam ülkeleriyle ilgilenecek durumdaydı ne de bu ülkelerin ilişki kurmak için can atacağı bir cazibe merkezi oluşturunuyordu.

Türkiye-İslam dünyası ilişkileri 1980’lerden itibaren Türkiye’nin ekonomik bir güç haline gelmesine paralel olarak özellikle ticari alanda gelişmeye başlamıştır. 1990’larla birlikte ise, Soğuk Savaşın sona ermesiyle uluslararası ilişkilerin temel parametrelerinde meydana gelen değişiklikler Türkiye’nin Ortadoğu ile siyasi ilişkilerinde de bir değişime sebep olmuştur.

Günümüzde Türkiye Ortadoğu ve İslam dünyasının bir parçası olduğu gerçeğine göre dış politikasını yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde adeta yok saydığı, daha on-on beş yıl öncesine kadar düşman olarak gördüğü ve savaşın eşiğine geldiği ülkelerle bugün ticaretten turizme, güvenlikten ortak politikalar belirlemeye kadar birçok alanda onlarca anlaşma imzalanmıştır. Türkiye’nin artık birçok bölge ülkesiyle stratejik ortaklık kurmasından bahsedilen bir döneme girilmiştir.

Karşılıklı ilişkilerin bu şekilde artması Türkiye açısından elbette ki olumlu bir gelişmedir; çünkü ilişkilerin gelişmesi bölge ülkelerini birçok alanda onlardan daha ileri bir seviyede olan Türkiye’ye “bağımlı” hale getirecektir. Ancak, Türkiye’nin bölgenin lider ülkesi

haline gelmesi için kat edilmesi gereken daha çok mesafe bulunmaktadır. Bölge ülkelerinin yüzünü Türkiye döndürmeleri için Türkiye'nin iktisadi, askeri ve siyasi gücüyle vazgeçilmez bir aktör haline gelmesi gerekir.

Bu süreçte Türkiye ile İslam ülkeleri arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesinin büyük önemi vardır. 2009 yılında Suriye ve Irak'la yapılan, daha sonra diğer bölge ülkeleriyle de devam ettirilmeye çalışılan geniş kapsamlı ikili anlaşmalar İstikrarlı ilişkiler kurulması ve sürdürülmesi için atılmış önemli adımlardır. Yine de ilişkilerin bütün bölge ülkelerini ve İslam dünyasını kapsayacak şekilde çok taraflı olarak istikrarlı bir şekilde kurulup devam ettirilebilmesi için ikili çerçevenin ötesinde mekanizmalara ihtiyaç vardır.

Dünyanın değişik bölgelerinde coğrafi, siyasi ve kültürel yakınlığı bulunan ülkeler benzer gelişmeyi bölgesel örgütler kurarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Latin Amerika, Karayipler, Batı Afrika, Orta Afrika, Güneydoğu Asya, Avrupa gibi bölgelerde bölge ülkeleri başta iktisadi konular olmak üzere birçok alanda işbirliği yapmak için uluslararası örgütler kurmuşlardır. Bunlar içerisinde Avrupa Birliği gerek bütünleşme hedefleri gerekse bu yolda kaydettiği başarılarla istisnai bir örnek oluşturmaktadır.

İslam ülkeleri de kendi aralarında işbirliği ve dayanışmayı artırmak, ilişkileri önceden kuralları belirlenmiş, öngörülebilir mekanizmalar dahilinde geliştirmek zorunda olduğuna göre dünyanın değişik bölgelerinde denenmiş ve karşılıklı menfaatler açısından faydalı olduğu anlaşılmış bölgesel örgüt yöntemini etkili bir şekilde hayata geçirmek zorundadır. İslam dünyası ancak bu yolla bir iktisattan ticarete, mali konulardan siyasete, kültürden eğitime her alanda bir bütün olarak hareket etmek, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı en üst seviyeye çıkarmak imkanına kavuşacaktır. Türkiye açısından böyle bir kurumsal yapıya kavuşmuş birliktelik etkisini artırmak için daha elverişli bir ortam oluşturacaktır.

Aslında İslam ülkelerinin bir araya geldiği halihazırda mevcut bir kurumsal yapı bulunmaktadır. 1969 yılında kurulan İslam Konferansı Örgütü İslam ülkelerinin bir tür Birleşmiş Milletleri gibi düşünülmüştür. Ancak, kurulduğundan bugüne İslam Konferansı Örgütü'nün kurucularının koyduğu amaçları gerçekleştirmekte başarılı olduğunu söylemek zordur. Örgüt, İslam ülkelerinin ortak meselelerinde etkili olamamış, bu ülkelerin birlikte hareket edecekleri, güçlerini birleştirecekleri bir işlev yerine getirememiştir. Bununla

birlikte, kurumsal yapı olarak İslam Konferansı Örgütü'nün İslam ülkelerinin ortak meselelerini çözebilecek, karşılıklı işbirliği ve dayanışmayı bütün alanlarda gerçekleştirebilecek imkanlara sahip olduğu da bir gerçektir.

Tezimizde, bu düşüncelerden hareketle, İslam Konferansı Örgütü'nü inceleyeceğiz. İslam Konferansı Örgütünün bölgenin lideri olma iddiasını taşıyan Türkiye açısından nasıl bir önem arz ettiğini anlayabilmek için Örgütün tarihine bakmak gerekir; çünkü İslam Konferansı Örgütü'nü ortaya çıkaran gelişmeler tarihi süreç içerisinde sırasıyla Türklerin bölgeye hakim olmasının, Birinci Dünya Savaşından sonra bölgeden çekilmek zorunda kalmasının ve tekrar bölgeye yönelmesinin bir hikayesi gibidir.

Tezimizin birinci bölümünde İslam Konferansı Örgütü'nün tarihi arka planını ortaya koyduktan sonra, ikinci bölümde Örgütün amaçlarını, işlevlerini, kurumsal yapısını, organlarının görevlerini ve yetkilerini inceleyeceğiz. Bu şekilde İslam Konferansı Örgütü'nün mevcut kurumsal yapısıyla bölge ülkelerinin daha sıkı işbirliği ve dayanışma ihtiyaçlarını cevap verecek durumda olup olmadığını anlamaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜNÜN TARİHİ ARKA PLANI

1.1. Tarihte Uluslararası Örgütler

İnsanların yeryüzünde var oldukları günden bu güne kendi aralarında çeşitli düzeylerde örgütlenmelere gittikleri bilinen bir gerçektir. Bu örgütlenmeler insanın karşı karşıya olduğu çeşitli sorunları çözmek nedeniyle ortaya çıktığı gibi birtakım ideallerin gerçekleştirilmesi amacıyla da oluşturulmuştur. Örneğin Mehmet Gönlübol bu durumu “devletlerin uluslararası alanda sorunlarını çözmek için örgütlenme yoluna gitmeleri, uluslararası kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur” şeklinde ifade etmiştir.¹ Ortaya çıkan ilk devlet organizmalarına bakıldığında çeşitli lokal bağımsız siyasal birimlerin kendi arzuları ile yahut zorla bir araya gelerek ortaya yeni bir üst siyasal erk ortaya çıkardığı görülmüştür. Sümerlerden Hunlara, Amerika Birleşik Devletlerinden Avrupa Birliğine bu örgütlenme modeli devam etmiştir.

Yunan uygarlığının mitolojik başlangıcı olarak telakki edilen Truva Savaşı sırasındaki cepheleşme dünyadaki ilk sözlü örgütlenme olarak kabul edilmiştir.² Fenikelilerin ve Yunanlıların Akdeniz ve Ege bölgelerinde oluşturduğu kolonyal yapıların günümüzdeki İngiliz Uluslar Topluluğu ya da Anglo-Sakson kökenli devletlerarası ortaklık biçimlerinin ilk nüveleri olduğu düşünülmektedir.³ Atina ve Sparta’nın öncülük ettiği birlikler arasında yaşanan Pelepones Savaşları kendisinden binlerce yıl sonra NATO ve Varşova Paktları arasında yaşananlara benzerliği ile oldukça dikkat çekmektedir.

Örgütlenme hareketlerinin tarihine baktığımızda başlangıçta karşımıza çıkan örneklerin bazılarının esas olarak kutsal duygularla dinsel bir birliktelik kurmak amacıyla tasarlandıkları görülmektedir.⁴ İlk örgütlü birlik modellerinin Avrupa’da Hristiyanlar arası çeşitli sorunları ve savaşları engellemek amaçlı olduğu da bilinmektedir. Bu bağlamda fikir yürüten çeşitli düşünürler, toplum önderleri birliğe hedef olarak Kudüs gibi kutsal

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, M. (1946). *Milletlerarası Siyasi Teşekküllerin Tarihi Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.

² Homeros. (1957). *İliada – İlias Destanı*. (çev. Ahmet Cevat Emre). İstanbul: Varlık Yayınları, 24 ve 70 -75.

³ Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2005). *Devletlerarası ve Hükümetler-dışı Uluslararası Örgütler*. (İkinci Baskı). Ankara: Alfa Yayınları, 10.

⁴ Çalış, Ş. (2006). *Uluslararası Örgütler: Tanımların, Yaklaşımların ve Tarihin Alacakaranlığı*. Ş. Çalış, B. Akgün ve Ö. Kutlu. (Editörler). *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*. Konya: Çizgi Kitabevi, 22.

toprakların Müslümanların elinden geri alınması, Türklerin Avrupa'ya doğru ilerleyişlerinin durdurulması ve nihayetinde Anadolu topraklarından atılması gibi argümanlar ileriye sürmüştür.⁵ Fransa Kralı Philippe'in danışmanı Pierre Dubois'nın ileri sürdüğü (1305) Hristiyanlar Konfederasyonu buna iyi bir örnektir. Dante'nin tek dünya devleti önerisi, Emeric Cruce'nin tüm devletlerin elçilerinden oluşan bir meclis önerisi de bu bağlamda anılmalıdır.

Örgütlenme ve birlik önerileri dünya üzerinde çeşitli çabalara karşın yirminci yüzyıla kadar sadece idealist düşünürlerin fikir teatilerinde yer almış, siyasi arenada kendisine bir yer bulamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Cemiyet-i Akvam / Milletler Cemiyeti uluslararası örgütlenme hususunda yaşanan en önemli hadiselerden birisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile fiilen, Birleşmiş Milletler'in kuruluşuyla beraber hukuken sona eren Cemiyet-i Akvam / Milletler Cemiyeti her şeye rağmen uluslararası örgütlerin kurulmasını misakının yirmi üçüncü maddesi ile açıkça teşvik etmiştir.

1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan günümüze kadar bazı gelgitler yaşansa da, uluslararası örgütler artık uluslararası yaşamın vazgeçilmez unsurları haline gelmişlerdir.⁶ Bu bağlamda İslam Konferansı Örgütü de İslam Dünyası içerisinde arzulanan birliktelik arayışları için tesis edilmiştir. İslam Konferansı Örgütü İslam esas alınarak Müslüman toplumların ve devletlerin tekrar tek çatı altında toplanması ve iddialı medeniyetini küresel ölçekte tekrar tesis etme projesinin bir ürünüdür.⁷ Bu bağlamda İslam Konferansı Örgütü tamamen İslami amaç ve endişelerle kurulmuş, İslami unsurlara dayandırılan ve siyasi ve ekonomik, kültürel, toplumsal ve bilimsel alanlarda İslam dayanışmasını gerçekleştirmeyi hedef edinen uluslararası bir örgüttür.⁸

Bugün İslam Konferansı Örgütü (L'organisation de la conférence islamique – Organisation of The Islamic Conference) elli yedi üye ülkesi bulunan⁹ ve bir buçuk milyar civarındaki

⁵ Gönlübol. a.g.e., 75.

⁶ Çalış. a.g.e., 25.

⁷ Haynes, J. (2001). Transnational Religious Actors and International Politics. *Third World Quarterly*, 22(2), 143-158.

⁸ Ataman, M. (2001). Özal ve İslam Dünyası: İnanç ve Pragmatizm. İ. Sezai ve İ. Dağı (Editörler). *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet*. İstanbul: Boyut Yayınları.

⁹ İKÖ Üyeleri: Afganistan İslam Devleti, Arnavutluk Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Bahreyn Devleti, Bangladeş Halk Cumhuriyeti, Benin Halk Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri, Brunei Darussalam Sultanlığı, Burkina Faso, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti, Cibuti Cumhuriyeti, Fildişi

Müslümanları temsil eden önemli bir uluslararası kuruluştur. İslam Konferansı Örgütü'ne üye devletlerin nüfusunun tamamı ve çoğunluğu müslümandır. Örgüt, dünyadaki mevcut uluslararası örgütler içerisinde bütün devletlerin katılımına açık olan Birleşmiş Milletler'den sonra en fazla üyeye sahip teşkilattır. İslam Konferansı Örgütü'nün resmi dilleri arasında ilk olarak Arapçayı anmak gerekir. Ayrıca, İslam ülkelerinde yaygın olarak kullanılan İngilizce ve Fransızca da Örgütün resmi dilleri arasında yer almaktadır.

1.2. İslam Konferansı Örgütünün Tarihi Kökenleri

Örgütün kuruluş felsefesini ve kurulma nedenlerini anlayabilmek için Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinden başlayarak bölge üzerinde yaşanan küresel güç mücadelelerinin yansımalarını iyi okumak elzemdir. Bu nedenle biz de tezimizde öncelikle İslam Konferansı Örgütü'nün ortaya çıkışını sağlayan tarihi süreci aktarmayı gerekli görüyoruz.

1.2.1. Osmanlı devleti'nin zayıflaması ve dağılması

1.2.1.1. Sykes – Picot Andlaşması

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan mücadelelere baktığımızda Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı çeşitli mücadelelerin devamı olmakla beraber aynı zamanda uluslararası hammadde paylaşım savaşının da etkili olduğunu görüyoruz. İtalyanların milli birliklerini kurması, Almanların sömürge arayışları ve Balkanlarda yaşanan milliyetçilik hareketleri de bu bağlamda mutlaka anılması gereken hareketlerdir.

Osmanlı Devleti'nin eski gücünde olmadığı 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması ile tescillenince İslam coğrafyası üzerine tüm emperyalist devletlerin plan yaptığı gözlenmiştir. 1774'ten sonra “Şark Meselesi” olarak bilinen Türkleri Avrupa ve

Sahili Cumhuriyeti, Çad Cumhuriyeti, Endonezya Cumhuriyeti, Fas Krallığı, Filistin Devleti, Gabon Cumhuriyeti, Gambiya Cumhuriyeti, Gine Cumhuriyeti, Gine Bissau Cumhuriyeti, Guyana Cumhuriyeti, Irak Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Kamerun Cumhuriyeti, Katar Devleti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Komor Adaları, Federal İslam Cumhuriyeti, Kuveyt Devleti, Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi, Lübnan Cumhuriyeti, Maldivler Cumhuriyeti, Malezya, Mali Cumhuriyeti, Mısır Arap Cumhuriyeti, Moritanya İslam Cumhuriyeti, Mozambik, Nijer Cumhuriyeti, Nijerya Federal Cumhuriyeti, Oman Sultanlığı, Özbekistan Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Senegal Cumhuriyeti, Sierra Leone Cumhuriyeti, Somali Demokratik Cumhuriyeti, Sudan Demokratik Cumhuriyeti, Surinam Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Tacikistan Cumhuriyeti, Togo Cumhuriyeti, Tunus Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti, Uganda Cumhuriyeti, Ürdün Haşimi Krallığı, Yemen Cumhuriyeti.

Anadolu'dan çıkarma planlarına hız verilmiştir. Şark meselesinin amacı Türkleri önce durdurmak ve Avrupa, Asya ve Afrika'daki topraklarını paylaşmak amaçlanmıştır. 1683 yılında başarıya ulaşamayan İkinci Viyana Kuşatması ve 1699 Karlofça Andlaşması ile planın ilk bölümü olan “durdurma” hedefine ulaşılmıştır. Avrupalı büyük devletler 1878 Berlin andlaşması ile Türkleri Balkanlardan atmak üzere olduklarını düşünmüş ve mücadeleyi Asya ve Afrika'ya yönelik olarak da genişletmeyi planlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşına katılması Batılı devletlere şark meselesinin yeni bir safhasını icra etme fırsatını doğurmuştur. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı içerisinde Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu coğrafyasında mücadele ettiği cepheler Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin Asya ve Afrika'daki topraklarını paylaşmak amacıyla başlatılan şark meselesinin yeni bir safhası olarak okunmalıdır.

İngiltere; Hindistan'a giden deniz yoluna yönelik ortaya çıkan Alman ve Osmanlı tehdidine karşın Arapları, Yahudileri ve Ermenileri Türklere karşı ayaklandırmak ve kendi stratejik hedefleri doğrultusunda kullanmak istemiştir. İtilaf devletleri Filistin Cephesini açarken;

- Anadolu'nun yumuşak karnını güneyden tehdit ederek Osmanlı İmparatorluğu'nu teslim almayı,
- Almanya'nın en önemli müttefikini devre dışı bırakarak batı cephesindeki savunmayı zayıflatmayı,
- Savaş sonrasında uluslararası konjonktürün müsaade ettiği ölçüde Türkleri Anadolu'dan çıkarmayı
- Ortadoğu'yu yeniden yapılandırmayı amaçlamışlardır.

Savaş başladıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile dirsek teması içerisinde olduğunun farkında olan İngiltere ve Fransa bölge üzerinde faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun resmen Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle birlikte İngiltere Arap Dünyası'nı Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparmak için yoğun mesai harcamıştır. İngiltere bu amaçla Mekke Şerifi Hüseyin ile temasa geçmiş ve kendisine bölgede geniş yüzölçümlü bir emirlik vaat etmiştir. Mekke Şerifi ile İngiltere arasındaki bağlantı İngiltere'nin Mısır yüksek komiseri McMahon aracılığı ile kurulmuştur. Karşılıklı mektuplaşmalar aracılığı ile yürütülen bu temaslarda Şerif

Hüseyin'in İngiltere'den isteklerini 15 Temmuz 1915 tarihli mektubunda görebiliyoruz. Bahsi geçen mektup içerisinde Şerif Hüseyin şu taleplerde bulunmuştur:

- Mersin'den İran sınırına kadar, İran sınırından Basra körfezine kadar, güneyde Hint Okyanusu batıda Kızıldeniz ve Akdeniz kıyılarının çizdiği bölge içerisinde yer alan Arap ülkelerinin bağımsızlığını İngiltere tanımalıdır.
- İngiltere Arap-İslam Hilafetini tasdik etmelidir. Bütün Arap ülkeleri içerisindeki ekonomik teşebbüslerde İngiltere'ye tercih hakkı tanınacaktır.
- İngiltere ile Şerif Hüseyin'in başında olacağı bu Arap Devleti veya İmparatorluğu arasında 15 yıl süreli bir ittifak andlaşması imzalanacaktır.¹⁰

İngiltere Şerif Hüseyin'e karşı olumlu davranmakla birlikte isteklerini tam olarak kabul de etmemiştir. Örneğin McMahon bahsi geçen toprakların tamamını Arap toprağı olmadığını ileri sürmüş ve bu tarz meselelerin savaştan sonra görüşülmesi gerektiğini belirtmiştir.

İngiltere Osmanlı üzerindeki bu planlarını ve Mekke Şerifi Hüseyin ile temaslarını gizli yürütmüş ve müttefiki Fransa'nın tepkisini çekmiştir. Fransa İngiltere'nin bahsi geçen planlarından haberdar olunca İngiltere'ye Ortadoğu'yu kendi aralarında paylaşmayı teklif etmiştir. 9 Mayıs ve 16 Mayıs 1916'da yapılan görüşmeler ve teati edilen notalarla birlikte paylaşımına dair bir uzlaşmaya varılmıştır.¹¹ İki müttefik devlet arasında gerçekleştirilen görüşmelere İngiltere'yi temsilen Mark Sykes ve Fransa'yı temsilen de Georges Picot'un katılması sebebiyle bu andlaşma birçok kaynak içerisinde "Sykes-Picot Andlaşması" adıyla anılmıştır.

Sykes – Picot Andlaşmasına göre;

- Suriye'nin Akka'dan itibaren kuzeye doğru bütün kıyı bölgesi(Beyrut dâhil), Adana ve Mersin bölgeleri Fransa'ya verilecekti.
- Bağdat-Basra arasındaki Dicle ve Fırat bölgesi de İngiltere'nin olacaktı.
- Yukarıda sınırları belirtilen Fransa ve İngiltere'ye verilecek topraklar haricinde kalan bölgeleri kapsayacak bir şekilde bir Arap devleti veya Arap devletleri federasyonu kurulacaktı.

¹⁰ Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları 1948 – 1988*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 29.

¹¹ Armaoğlu, F. (2005). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*. (Onbeşinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınları, 126.

- Kurulacağı öngörülen bu Arap devleti, Akka-Kerkük çizgisinin kuzey kısmı Fransız nüfuz alanı, güney kısmı da İngiliz nüfuz alanı olacak şekilde nüfuz alanlarına ayrıldı.
- Ayrıca İskenderun serbest liman ve Filistin de milletlerarası bölge oluyordu.

Sykes Picot andlaşmasının maddelerine baktığımızda İngiltere'nin Şerif Hüseyin'e verdiği vaatlerin gerçeği yansıtmadığını ve aslında bir oyun olduğunu görmekteyiz. Bölgede oyununu çok yönlü kuran İngiltere bir yandan Şerif Hüseyin'e çeşitli vaatler vermekte bir yandan Fransa ile bölgeyi paylaşmakta bir yandan da Necd bölgesinin emiri İbni Suud ile de görüşmekteydi. Bu görüşmeler sonrasında İngiltere Necd Emiri suud ile bir andlaşma imzalamıştır. 1915 yılı Aralık ayında imzalanan bu andlaşmaya göre İngiltere, Necd bölgesi ve Basra körfezinin güney kıyılarında (Kuveyt hariç) İbni Suud'un bağımsızlık ve egemenliğini tanımıştır. Hâlbuki hatırlanacağı üzere bahsi geçen bu bölge üzerinde İngiltere Şerif Hüseyin'e çeşitli vaatlerde bulunmuş ve bu bölgede Şerif Hüseyin'in egemenliğini tanımıştı.¹²

Şerif Hüseyin İngilizlere verdiği söz üzere Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmış ve kendisini Arabistan kralı olarak deklare etmiştir. Tahmin edilebileceği gibi Şerif Hüseyin'in krallığını resmen tanıyan ilk devlet İngiltere olmuştur. Tüm bu gelişmelerle birlikte bölgedeki planları sekteye uğratabilecek bir gelişme Rusya'da yaşanmıştır. 1917 yılında Ekim Devrimi ile Rusya'da Çarlık rejimi yıkılmış ve Bolşevikler yönetime gelmiştir.

Bu dönemde bölge ile alakalı ve etkilerini günümüze kadar sürdüren bir başka gelişme ise İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour'un 2 Kasım 1917 tarihinde, uluslararası Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild'a gönderdiği mektuptur. Bu mektubun içeriği üzerine eğilmeden önce Ortadoğu'da yaşanan sorunların önemli nedenlerinden birisi olan Siyonizm hareketi üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

1.2.1.2. Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması

Siyonizm, Filistin'de Yahudiler için yeniden bir vatan kurulmasına destek veren uluslararası Yahudi siyasi hareketidir. Söz konusu alan, Tevrat'ta bahsi geçen ve İsrail

¹²Armaoğlu. (2005). a.g.e., 126.

Diyarı (İbranice: Eretz Yisra'el) adı verilen topraklardır. İsrail'in kurulmasından bu yana, Siyonist hareket de şekil değiştirerek öncelikle Modern İsrail devletinin desteklenmesi amacı ile varlığını sürdürmektedir.¹³ Siyonizm hareketi ondokuzuncu yüzyılın son dönemlerinde Rusya'da ortaya çıkan Yahudi karşıtlığı karşısında Rusya'da yaşayan Yahudilerin Filistin'e göç etmek zorunda kalmaları ile başlamıştır.¹⁴ Ayrıca Fransa'da yaşanan Dreyfuss davası da bu hareketin başlamasında önemli etkenlerdendir. Bu davayı takip eden Macaristan Yahudilerinden Doktor Thedor Herzl, bu davadan çok etkilenmiş ve Yahudilerin dünyanın neresinde olursa olsun ezildiğini ve zulüm gördüğünü düşünmüştür. Konuyla alakalı çalışmalarını derinleştiren Thedor Herzl, *Der Judenstaat* (Yahudi Devleti) adıyla bir kitap çıkarmış ve 1897 yılında Dünya Siyonist Kongresi'nin kurulduğu İsviçre'nin Basel kentinde ilk Dünya Siyonist Kongresini toplamıştır.¹⁵ Bu kongre sonrasında Basel Deklarasyonu yayınlanmıştır. Basel Deklarasyonu'na göre;

- Filistin'de bir yurt edinilmesi için mücadele edilecek
- Dünyanın dört bir tarafına dağılmış olan Yahudiler, bulundukları yerlerde dernekler üzerinden teşkilatlanacaklar
- Yahudilerin milli bilinçlerinin güçlendirilmesi için çeşitli çalışmalar yapılacaktır
- Devletlerin bu projeye ilgilerini ve desteklerini sağlamak için çaba gösterilecekti.¹⁶

Dünya Siyonist Kongresi'nin tahayyül ettiği gibi Filistin'de müstakil bir Yahudi yurdu kurulabilmesi için Osmanlı Devleti'nin müsaadesi gerekliydi. Aslında dönemin Osmanlı Padişahı Sultan İkinci Abdülhamid Han Dünya Siyonist kongresi kurulmadan önce de Yahudi meselesi ile ilgilenmiştir.¹⁷ Sultan Yahudilerin Rusya'da gördüğü zulüm karşısında kayıtsız kalmamış ve 1893 yılında Hahambaşı Moşe Levi ile konuyla alakalı bir görüşme yapmıştır. Bu görüşme içerisinde, dünyanın çeşitli yerlerinde zulüm gören ve Osmanlı Devleti içerisinde yaşamak isteyenleri Doğu Anadolu'ya yerleştirmek ve bunları dördüncü orduya asker olarak almak istediğini düşündüğünü söylemiştir. Yahudiler bu teklifi büyük bir şeref olarak telakki etmiş ve hemen kabul etmiştir. II. Abdülhamid Han'ın bu tasarısı Bakanlar Kurulu (Heyet-i Vükela) tarafından zamansız bulunmuş ve konu bu şekilde

¹³ İnternet: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Siyonizm> adresinden Erişim Tarih 11 Ağustos 2009'da alınmıştır.

¹⁴ Armaoğlu. (2005). a.g.e., 210.

¹⁵ Yılmaz, T. (2004). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 32.

¹⁶ Moore, J. N. (1974). *The Arab Israeli Conflict*. Vol.III: Documents. Princeton: Princeton University Press, 4.

¹⁷ Armaoğlu. (1989). a.g.e., 18-24.

kapanmıştır.¹⁸ Bu bağlamda II. Abdülhamid Han'ın Ortadoğu ve Filistin politikaları da mutlaka anılması gereken ayrıntılardır. Bu nedenle II. Abdülhamid Han'ın bölge ve bölge özelinde Filistin politikalarına dair bir parantez açacağız.

Filistin ve Filistin'de bulunan Kudüs; Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için özel anlamlar taşıdığından ötürü uluslararası güç dengeleri içerisinde de önemli bir yer teşkil etmiştir.

“Filistin” adı ve Filistin adının anlamını incelediğimizde bu ismin milattan önce bu bölgede yaşamış olan bir kavmin adından geldiğini görmekteyiz. İbraniler bu kavme “Pelishtin”, bölgelerine ise “Palesheth” diyorlardı.¹⁹ Peleshed veya Pleshet, “Filistin Ülkesi” veya “Filistin’lerin Ülkesi” anlamın gelmektedir. Ülkenin ismi bu nedenlerle Filistin olmuştur.²⁰ Milattan önce onikinci yüzyılda Girit ve Ege adalarından bölgeye intikal ettikleri düşünülen Filistler, Doğu Akdeniz içerisinde bugün Gazze sahil şeridi olarak adlandırılan bölgeye yerleşmişlerdir. Yunanlılar ve Romalılar bu kavim sebebiyle, bölgeye “Palestine-Filistin” adını vermişlerdir. Daha önceleri Kenan ili olarak bilinen bu bölgenin yeni ismi olan “Filistin”, günümüze kadar bölgenin adı olarak kullanılmıştır.

Filistin olarak adlandırılan bölge 27.009 kilometre karelik bir bölgeyi/alani kapsamaktadır. Coğrafi konumuna bakıldığında, Suriye ile Mısır ülkeleri ve Akdeniz ile Şeria Nehri arasındadır. Şeria Nehri'nin döküldüğü Ölü Deniz (Lut Gölü) de Filistin'in doğu sınırına dâhildir. Filistin bölgesi, coğrafi bakımdan, Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılmaktadır.²¹

Filistin'in bilinen tarihi milattan önce 3.000-2.000 yılları arasındaki dönemden başlamaktadır. Milattan önce 2000 yılı civarında Hazreti Davud'un, üç büyük semavi din için büyük önem taşıyan Kudüs şehrini krallığına başkent yapmasıyla, Kudüs şehri, tarih sahnesine çıkmıştır.²²

¹⁸ Yılmaz. a.g.e., 33.

¹⁹ Özmen, S. (2001). *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 23.

²⁰ Öner, A. (2006). *Dünden Bugüne Filistin*. İstanbul: Ekin Yayınları, 17; Özmen. a.g.e., 24.

²¹ Özmen. a.g.e., 27.

²² Tanyu, H. (1976). *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 17-18.

Bölgede ilk düzenli yerleşimler Tevrat içerisinde göre dünyanın en eski milleti olarak kabul edilen Amâlika milleti tarafından gerçekleştirilmiştir. Milattan önce üçüncü binyıldan itibaren Kenanlılar ve daha çok sahil kesimlerinde Fenikeliler, arkalarında da Arâmiler görülmeye başlamıştır.

Milattan önce Avrupa Hun Devleti'nin akınları ile temayüz eden Kavimler göçü esnasında Filistler bölgeye gelmiş ve bugünkü Gazze şeridi ve civarında beş büyük şehir kurarak burayı yurt edinmişlerdir. Filistlerin Akdeniz kıyılarına yerleştiği yıllara yakın bir tarihte ise bölgeye Hazreti Musa'nın öncülüğünde büyük bir göç hareketi ile İsrailoğulları gelmiştir. İsrailoğulları, başta Amalika olmak üzere çeşitli Sâmi kavimlerle ve Filistlerle savaşmış ve nihayetinde ilk İsrail devletini kurmuştur.

Hazreti Süleyman'ın M.Ö. 930 yılında ölmesinden sonra devlet iç karışıklıklar sonucunda kısa sürede parçalanmıştır. Kuzeydeki on kabile, Jerobam'ı kendilerine kral tayin ederek "İsrail Krallığı"nı kurmuştur. Güneyde ise, Yahuda ve Benjamin kabileleri Jerobam'ın krallığını kabul etmeyerek isyan etmiş, tek ve meşru kral olarak Hazreti Süleyman'ın oğlu Roboam'ı tanıdıklarını deklare etmiştir. Bunlar da Yahuda krallığını kurmuş ve başkenti de Orişilim (Kudüs) olarak seçmiştir. İki krallık arasındaki mücadeleler, anlaşmazlıklar sürekli devam etmiştir.²³ İki krallık arasındaki anlaşmazlıklardan ve bölünmüşlükten yararlanan Asurlular milattan önce 752 yılında İsrail krallığını ortadan kaldırmıştır. Diğer devlet olan Yahuda Krallığı ise M.Ö. 586'da Babil Hükümdarı Nabukadnezar'ın saldırıları sonucunda yıkılmıştır. Nabukadnezar Yahudi halkının bir kısmını burada bırakarak büyük bir kısmını Mezopotamya'ya sürmüştür. Böylece Yahudilerin tarihinde "Babil Sürgünü Devri" olarak bilinen dönem böylece başlamıştır.²⁴

Babil devleti, Pers İmparatoru Cyrus tarafından milattan önce 539 yılında ortadan kaldırılmış ve bölge Pers egemenliği altına girmiştir. Bu hadise Yahudiler tarafından sevinçle karşılanmıştır. Pers egemenliği ile Yahudilerin otuz yedi yıl süren sürgünleri son bulmuş ve nispeten daha özgür bir ortama kavuşmuşlardır. 331 yılında ise Persleri mağlup eden Büyük İskender bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır. Milattan önce 323 yılında Büyük İskender'in ölümünden sonra bölge Helenistik krallıklar tarafından yönetilmiştir. Milattan önce 63 yılında bölge Roma hâkimiyeti altına girmiştir. Romalılar bölgeye yarı muhtariyet

²³Arı, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 36.

²⁴Türkkan, F. (1973). *Filistin Sorunu ve Ortadoğu*. Ankara: Nüve Matbaası, 10.

sayılabilecek bir yönetim tarzı uygulamıştır. Romalıların hâkimiyeti sırasında Yahudiler ağır vergilere maruz kaldıkları ve dini-millî değerleri ile alay edildiği gerekçeleri ile Roma idaresine karşı ayaklanmıştır. Ayaklanmayı bastırmaya gelen Roma ordusu Kudüs'ü yağmalamış ve Süleyman Mabedi'ni yıkmıştır. Roma ordusu Filistin'de yaşayan Yahudilerin büyük bir bölümünü Filistin'den sürmüştür. "Diaspora" adı verilen bu toplu sürgün hareketinin neticesinde Yahudiler dünyanın dört bir yanına dağılmış ve Filistin içerisinde çok küçük bir Yahudi varlığı mevcut kalmıştır.

132 yılı içerisinde bölgedeki Yahudiler tekrar ayaklanmış ancak bu ayaklanma da kanlı bir biçimde bastırılmıştır. Bastırılan ayaklanma neticesinde bölgedeki zaten az olan Yahudi varlığı son darbeyi almış ve Yahudiler diğer Akdeniz limanlarına dağılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye ayrılmasından sonra bölge Bizans yönetimi altına girmiş ve bölgede az sayıdaki Yahudi'ye yönelik baskılar artmıştır. Bölge 611 yılında Sasaniler tarafından ele geçirilmiştir. Bölgedeki Yahudiler Bizans baskısından kurtulabilmek maksadıyla Sasanilere yardım etmişlerdir. Sasanilerin ele geçirdiği Kudüs ve çevresini 628 yılında İmparator Herakliyus geri almıştır. İmparator Herakliyus Sasanilere yardım eden Yahudileri en ağır bir biçimde cezalandırmıştır. Yahudilerin önemli bir kısmı imparatorun gazabına uğramamak için Hristiyanlığı kabul etmiştir. Bölgede yeniden başlayan Bizans hâkimiyeti ise Kudüs'ün Hazreti Ömer tarafından fethi ile son bulmuştur. 638 yılında Kudüs'ün fethi ile bölgede İslam hoşgörüsü yayılmış ve nihayetinde bölge halkı ferah bulmuştur.²⁵

Aslına bakılırsa bölgeye yönelik İslam ilgisi ve İslamlaştırma gayretleri yıllar öncesinden başlamıştır. Bölge Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa ve Miraç hadisesi nedeniyle İslam Dünyası içerisinde çok önemli bir yer teşkil etmiştir / etmektedir. Hazreti Muhammed çeşitli devletlerin hükümdarlarına İslam'a davet için mektuplar göndermiştir. Gönderilen bu mektuplardan birisi de Bizans'a bağlı olan Busra Emiri el-Gassani'ye ulaştırılmıştır. Gassani kendisine mektubu ulaştıran elçiyi katletmiştir. Bu hadise Mute savaşına neden olmuştur. 629 yılında gerçekleşen bu savaş İslam ordularının mağlubiyeti ile neticelenmiştir. Hazreti Ebubekir halifeliği döneminde bölgenin fethi için Amr bin As'ı görevlendirmiştir. Amr bin As'ın komutasındaki Müslümanlar Gazze'yi ve Güney Filistin'i ele geçirmişlerdir. 634 yılı içerisinde Bizans ordusu ile İslam ordusu karşı karşıya gelmiş ve İslam ordusu büyük bir zafer elde etmiştir. 636 yılında gerçekleşen Yermük

²⁵Karadağ, R. (1971). *Şark Meselesi*. İstanbul: Nida Yayınevi, 21.

Savaşı'nı da İslam orduları kazanmış ve Kudüs şehri sınırlarına ulaşmıştır. Halkın aman dilemesi neticesinde şehir barış yoluyla fethedilmiştir. 637 yılında gerçekleşen bu fetih ile bölgedeki İslam varlığı perçinlenmiştir. Müslümanların Filistin'i fethi akabinde İslam hoşgörüsünü gösteren birçok hadise yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi de Hazreti Ömer tarafından Yahudilerin Kudüs'e dönmelerine müsaade edilmesi ve kendilerine ibadetlerini ifa edebilmeleri için Zeytin Dağı'nda bir alan verilmesidir.²⁶

Emeviler döneminde Filistin'e büyük önem verilmiştir. Bu dönemde birçok Arap kabilesi bölgeye gönderilerek Filistin'de iskân etmeleri sağlanmıştır. 691-92 yılında Kubbet-us Sahra ve 705-15 yılında ise hemen yanına El-Aksa Camii şerifi inşa edilmiştir.

Abbasiler döneminde de Filistin önemini muhafaza etmiştir. Filistin, Suriye ile birlikte bir eyalet haline getirilmiştir. Bölge daha sonra Tolunoğulları (868-905), sonrasında tekrar Abbasiler ve akabinde İhşitlerin (935-969) hâkimiyeti altına girmiştir. Bu bölgede İhşitlerden sonra Fatimiler ve Karamatiler hüküm sürmüştür. Fatimiler ve Karamatiler bölgede hâkimiyet kurabilmek için çeşitli mücadeleler vermişler ve birbirleriyle savaşmışlardır. Bu mücadeleler sırasında Remle'de hâkimiyeti elinde bulunduran Cerrahi emirliği de Karamatilere yardım ederek bölgenin hâkimi olmuştur. Cerrahi emirliğinin bölgedeki hâkimiyeti Atsız'ın bölgeye gelişine kadar sürmüştür.

Kurlu Bey 1069-70 yılında Filistin'de müteşekkil bir Türkmen beyliği kurmuştur. Kurlu Bey'in vefatı üzerine beyliğin başına Atsız geçmiştir. Atsız Kudüs'ü fethetmiş ve burada Abbasi halifesi ve Selçuklu sultanı adına hutbe okutmuştur.

Atsız'ın komutanlarından Şöklü'de 1074 yılı içerisinde Akka'yı fethetmiş ve buradaki Fatimi hâkimiyetine son vermiştir. Akka zaferinden sonra beylik emelleri bulunan Şöklü, Atsız'a isyan etmiştir. Atsız öncelikle bu isyanı çok sert bir şekilde bastırmış ve arkasından da fetihlere devam ederek Kudüs, Remle, Akka ve çevresini ele geçirerek bölgedeki hâkimiyetini perçinlemiştir.

Kudüs 1098 yılı içerisinde Fatimiler tarafından tekrar ele geçirilmiştir. 1099 yılında bölgeye düzenlenen haçlı seferi neticesinde Kudüs haçlılar tarafından işgal edilmiş ve

²⁶En-Nedşe, R.Ş. (2007). *Sultan II. Abdülhamid ve Filistin*. (çev. N. Gevri). İstanbul: Semerkand Yayınları, 26.

Müslümanlara yönelik büyük katliamlar gerçekleştirilmiştir. Bu işgal ve katliamlar neticesinde bölgede haçlılar tarafından bir Latin krallığı kurulmuştur. Uzun süren kargaşa ve savaşlar neticesinde 1187 yılında Selahattin Eyyubi'nin önderliğinde Kudüs tekrar İslam hâkimiyetine girmiştir. Selahattin Eyyubi zamanında da Yahudiler bölgede büyük bir huzura kavuşmuştur. Nitekim Kudüs fetih olunduktan sonra Selahattin Eyyubi bir ferman yayınlarak Yahudilerin serbestçe Kudüs'e gelebileceklerini duyurmuştur.

Filistin toprakları da çeşitli bölümler halinde Memluk sultanı Baybars'ın önderliğinde Haçlılardan alınmıştır. 1291 yılında Akka ve çevresinde bulunan Frankların da bölgeden atılmasıyla beraber bölge tamamen İslam kontrolü altına girmiştir. Kudüs Memluklular döneminde bir il olarak idari düzen içerisinde yerini almıştır.

Memluk dönemi Filistin'de Müslüman nüfusun en yoğun olduğu dönemdir. Nüfus Müslüman ağırlıklı olmasına rağmen gayrimüslimlere karşı her zaman hoşgörü ile yaklaşmıştır. Memluk dönemi içerisinde Hristiyanların bölgeye girmelerine izin verildiği gibi, gördükleri baskı ve işkence sonucu Avrupa'dan kaçan Yahudilere de sığınma hakkı tanınmıştır.²⁷

Kudüs'te Osmanlı hâkimiyetine bakacak olduğumuzda bu hâkimiyet Yavuz Sultan Selim dönemine rastlar. Şam yakınlarında bulunan Mercidabık bölgesinde Memluk ordusunu bozguna uğratan Yavuz Sultan Selim 1516 yılında Kudüs'ü de Osmanlı toprakları içerisine katmıştır. Osmanlı hâkimiyeti sırasında Kudüs'ün dini öneminden dolayı bölgeye büyük bir ehemmiyet gösterilmiştir. Bu dönemde kente ve çevresine çok önemli hizmetler getirilmiş ve büyük yatırımlar gerçekleştirilmiştir.²⁸

1516 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde perçinlenen bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti dokuz yıllık Kavalalı Mehmet Ali Paşa dönemi haricinde Aralık 1917'ye kadar yaklaşık dört asır sürmüştür.

Osmanlı yönetiminin bölgede karşılaştığı ve kendisini en çok uğraştıran sorun bölgedeki bedevi aşiretleri olmuştur. Osmanlılar bu aşiretler arasında denge kurabilmek için yoğun çaba göstermiş ve nihayetinde de aşiretler arasında hassas bir denge meydana

²⁷Özfatura, M. N. (1991). *Kurtlar Sofrasında Ortadoğu*. İstanbul: Adım Yayıncılık, 408.

²⁸Özmen. a.g.e., 34.

getirmişlerdir. Böylece hem bölgede asayiş sağlanmış hem de Hicaz'a giden hac kabilelerinin güvenliği tesis edilmiştir. Bölgedeki aşiretler birbirleriyle kaynaşarak çeşitli hanedanlar meydana getirmişler ancak merkezi yönetime bağılıklarını da sürdürmeye devam etmişlerdir. Rıdvan – Ferruh ve Turabay hanedanlıkları bölgedeki en güçlü üç hanedanlık idi.²⁹

Osmanlı tarihinde Köprülüler dönemi olarak bilinen, Köprülü ailesinin fertlerinin vezir olarak görev aldıkları zaman diliminde yönetimin ilk hedeflerinden birisi imparatorluk coğrafyasının bütününde merkezi bir sistem kurmaktır. Kurulması planlanan bu merkezi sistem için yerel hanedanların etkisi kırılmak istenmiştir. Kısa bir süre sonra isimlerini daha önce andığımız hanedanlıklar birer birer tasfiye edilmiş ve bölgeye merkezden çeşitli yöneticiler atanmıştır.

1776 yılından itibaren bölgenin yönetimi Cezzar Ahmet Paşa'ya verilmiştir. Cezzar Ahmet Paşa vefatına değin bu görevi aralıksız sürdürmüştür. Cezzar Ahmet Paşa oluşturduğu kuvvetler ile bölgedeki asi aşiretler üzerinde başarı sağlamış ve asi aşiretlerin hepsini sindirmiştir.

Mısır'ı Napolyon önderliğinde işgal eden Fransızlara karşı Osmanlı çok büyük tepki göstermiştir. Osmanlı yönetimi Napolyon'a karşı bölgeyi savunması için bölgeyi çok iyi tanıyan Cezzar Ahmet Paşa'yı Mısır seraskerliği makamına getirmiştir. Napolyon Mısır'dan sonra Suriye'ye girebilmek için Akka'yı almak istemiştir. Akka'yı kuşatan Napolyon burada Cezzar Ahmet Paşa'nın çok güçlü direnişi ile karşılaşmış ve bir süre sonra kuşatmayı kaldırmak durumunda kaldı. Cezzar Ahmet Paşa'nın bu galibiyeti İstanbul'da büyük bir sevinçle karşılanırken öte yandan Cezzar Ahmet Paşa'nın kontrolsüz güçlenmesi de birtakım endişeler doğurmuştur. Bu bağlamda birtakım önlemler düşünülmüşse de Cezzar Ahmet Paşa'nın yaşının ilerlemiş olması nedeniyle vazgeçilmiştir.

Cezzar Ahmet Paşa'nın vefatının ardından bölgeye Mısır valisi olarak Kavalalı Mehmet Ali Paşa atanmıştır. 1805 yılında göreve getirilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa ilk olarak İngiliz işgali tehlikesi ile karşı karşıya kalmış ancak başarılı bir şekilde bu tehlikeyi savuşturmuştur.

²⁹Ze'evi, D. (2000). *17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi: Kudüs*. (çev. S. Çağlayan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 66.

Bu başarılı savunmadan sonra Osmanlı yönetimi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan Vehhabi isyanını bastırması ve Vehhabilerin elinde bulunan Hicaz topraklarını geri alması istenmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı bastırması ve Hicaz topraklarını geri almıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bu başarısı İslam alemi içerisinde büyük bir takdirle karşılanmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başarıları İstanbul'daki bazı paşaları hoşnut etmemiştir. Bahsi geçen paşalar Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı kendilerine yönelik bir tehdit olarak telakki etmişler ve Osmanlı Sultanı İkinci Mahmut ile aralarını açmak için çeşitli yollar aramaya başlamışlardır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa kendisi ve oğlu için Anadolu ve Rumeli seraskerliğini istemiş bu talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine Kavalalı Mehmet Ali Paşa Osmanlı – Rus savaşı sırasında yardıma gelmemiştir. Bir süre sonra Osmanlı Sultanı II. Mahmut, İstanbul'da bulunan paşalardan da etkilenererek Mehmet Ali Paşa'yı cezalandırmak için bir plan düzenlemiştir. Bu plana göre, eski sadrazamlardan Selim Paşa, Şam valisi olarak atanacak, Mısır'da olay çıkaracak ve ani bir hareketle Mehmet Ali Paşa'yı bastıracaktır. Ancak Mehmet Ali Paşa, casusları aracılığıyla bu planı öğrenmiş, hem planı bozmak hem de uzun zamandan beri göz diktiği Şam ve Suriye valiliklerini almak için bahane aramaya başlamıştır.³⁰ Akka valisi Abdullah Paşa'nın, Mehmet Ali Paşa'nın Akka'ya kaçmış olan kölelerini vermemesi ve borcunu ödemek istememesi üzerine, iki paşanın arası açılmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa bu hadiseyi Şam ve Suriye'yi almak için bir bahane olarak kullanmış ve Akka üzerine ordu göndermiş ve bölgeyi ele geçirmiştir. Padişah'tan habersiz gerçekleştirilen bu eylemler İstanbul'da büyük bir tepki çekmiş ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya yönelik büyük bir nefret doğurmuştur. Şeyhülislamın fetvası ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa asi bir kişi olarak ilan edilmiştir. Birkaç kez Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı ordu çıkartılmasına rağmen başarı elde edilememiştir. Bu başarısızlıklar akabinde Osmanlı Devleti Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı Rusya'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep ile mesele uluslararası bir hale gelmiştir.

1833 yılında Osmanlı Devleti ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa arasında Kütahya Andlaşması imzalanmış ancak bu andlaşma iki tarafı da memnun etmemiştir.³¹ Kavalalı Mehmet Ali Paşa andlaşmada öngörülen vergiyi ödemediği gibi bağımsızlığını da ilan etmiştir. Bu bağımsızlık ilanı üzerine Sultan İkinci Mahmut, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya savaş ilan

³⁰Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 197-198.

³¹Sander, O. (1989). *Siyasi Tarih - İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 211.

etmiştir. Osmanlı Ordusu 1839 yılının Temmuz ayında yaşanan savaşta mağlup olmuştur. Sultan İkinci Mahmut'tan sonra tahta çıkan Abdülmecid Avrupalı Devletlerin de desteğini sağlayarak Beyrut'a çıkarma yapmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın zulmünden bıkan halk da çıkarma haberini alır almaz Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı ayaklanmıştır. Bu süre zarfında sürekli geri çekilmek durumunda kalan Kavalalı Mehmet Ali Paşa yardım beklediği Fransa'dan da umduğunu bulamayınca andlaşma yapmak zorunda kalmıştır.

Bu bölgede Islahat Fermanı'nı tatbik edilmesine yakın meydana gelen sonuçları incelediğimizde, bu fermanın verdiği cesaret ile başta Bosna, Suriye ve Lübnan olmak üzere çeşitli Müslüman ülkelerde ayaklanmanın baş gösterdiğini görebiliriz.³² Bu tarihten sonra meydana gelen ayaklanmalar mahalli idarelerde birtakım değişimlere gidilmesine sebebiyet vermiştir.³³

Bilhassa Kudüs'ün yönetilmesi ve bu bölgedeki etkinliğin azalmaması için yapılan birtakım değişiklikler göze çarpmaktadır. Yapılan düzenlemeler ile orta ve güney Filistin'i Kudüs'e bağladıktan sonra, Kudüs'ü de direkt olarak merkeze bağlamıştır. Böylece Kudüs 'merkezi yer' statüsüne kavuştuktan sonra yeni bir şehir yapılanmasına gidilmiştir.³⁴ 1841 yılında ise Kudüs tekrar gözden geçirilmiştir. Yeni duruma göre Kudüs sancağı bünyesine Gazze, Nablus ve Yafa'yı da katarak Sayda eyaletine bağlanmıştır.

Bu noktada Yahudilerin tarih boyunca Kudüs topraklarına olan ilgilerinden de söz etmeden geçmemek lazımdır. Yahudilere göre Kudüs kutsal bir topraktır ve kutsallığı da insanların ilk Kudüs'te yaratılmaya başlandığı inancından ileri gelmektedir.³⁵ Hatta Hazreti İbrahim ve Hazreti Musa'nın Yahudi kavmini 'vaat edilmiş topraklar' olan Kenan diyarının eşğine kadar getirip bırakmaları bu kutsallık kavramını pekiştirmiş ve bu topraklarda bir Yahudi devleti kurulması gerektiği inancını ateşlemiştir. Hatta Hazreti Musa'dan sonra gelen Yaşua döneminde Filistin'de bir devlet bile kurmuşlardır. Fakat buradaki Yahudi topluluğu

³²Sander. a.g.e., 53.

³³Kırmızı, A. (2007). *Abdülhamit'in Valileri, Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*. İstanbul: Klasik Yayınları, 25.

³⁴Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*. İstanbul: Merkez Kitapçılık, 143.

³⁵Bostancı, I. I. (2006). *XIX. Yüzyılda Filistin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 87.

Babil (Irak) e sürüldüğünde Yahudiler için büyük önem arzeden “Babil Sürgün Devri” başlamıştır.³⁶

Bu sürgün Yahudilerin ümitsizliğe kapılmasını sağlamak yerine Filistin’de devlet kurma ideallerini perçinleyip birbirlerine sınıksız sarılmalarına yol açmıştır. Bu da beraberinde dinlerine sınıksız sarılmalarını sağlamıştır.³⁷ Yahudiler bu sürgün hayatından İran krallığı sayesinde kurtulurlar ve Filistin’e dönüp Süleyman Mabedi’ni tekrar inşa ederler.³⁸ Daha sonraları da tam bağımsızlık kazanmak için Roma İmparatorluğuna iki kez isyan ederler. Bu iki isyan da çok kanlı bir şekilde bastırılır ve nihayetinde Yahudilerin 2. Sürgün Devri başlar. ³⁹ Bu olaydan sonra Yahudiler politika değiştirmişler ve özellikle ekonomi başta olmak üzere birçok alanda yükselmeyi benimsemişlerdir. Bu değişiklik Yahudileri Diaspora devrine girdiğinin bir belirtisidir.⁴⁰ Dini liderlerinin etrafında toplanarak benliğini yitirmeyen Yahudiler, Filistin’e olan özlemlerini hep taze tutup bu ideali gerçekleştirmek için fırsat kollamışlardır.⁴¹ Bu hareketin ve idealin adına Siyonizm ismi verilmiştir. Bu isim Filistin’de İsrailoğullarının yaşadığı yerdeki Sion dağından gelmektedir.⁴²

Yahudi tarihinde bu hareketi destekleyen ve ideolojilerinin öncüsü olarak bayraklaşmış bir sürü isimle karşılaşmak mümkündür. Yehudah Alkalai⁴³, Zwi Hirsch Kalischer⁴⁴, Moşe Hess⁴⁵, Laurence Oliphant⁴⁶ bunlardan sadece birkaçıdır. Ama kuşkusuz Theodor Herzl⁴⁷ isminin Yahudiler için ayrı bir önemi vardır. Yakın tarihte Yahudilerin ideolojisini taşıyan en önemli isimdir. Yahudilerin Filistin’de devletleşme rüyasının en azılı tutkunlarından olan Herzl bu konu ile her daim yakından ilgilenmiş ve gündemde tutmaya çalışmıştır. Daha sonraları Dünya Siyonist Teşkilatı başkanlığına dahi yükselmiştir. Ve de akabinde Filistin için Osmanlı Devleti ile temasa geçip birtakım taleplerde bulunmaya başlamıştır.⁴⁸

³⁶Erdoğan, H. (2005). *Büyük İsrail Stratejisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 33-34.

³⁷Kocabaş, S. (2005). *Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*. İstanbul: Vatan Yayınları, 14.

³⁸Kocabaş. a.g.e., 17.

³⁹Kocabaş. a.g.e., 20.

⁴⁰Kocabaş. a.g.e., 21.

⁴¹Bostancı. a.g.e., 87-88.

⁴²Eryılmaz, B. (1996). *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*. İstanbul: Risale Yayınları, 204.

⁴³Manaz, A. (2005). *Siyasi Siyonizm Tarihi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 19-20.

⁴⁴Manaz. a.g.e., 21.

⁴⁵Okuyan, S. (2008). *Filistin’in Gölgesinde Abdülhamit ve Theodor Herzl*. İstanbul: Selis Kitaplar, 60.

⁴⁶Kocabaş. a.g.e., 27.

⁴⁷Erdoğan. a.g.e., 56.

⁴⁸Erdoğan. a.g.e., 65.

Konu ile yakından ilgilenen Dünya Siyonist Teşkilatı başkanı Thedor Herzl Osmanlı Devleti ile iyi ilişkileri olan Almanya imparatoru II. Wilhelm aracılığı ile talepte bulunmak istemiştir. Almanya imparatoru ile 1898'de görüşen Herzl imparatorudan konuyu Osmanlı Sultanı ile görüşeceği hususunda söz alsa da imparator konuya kayıtsız kalmıştır. Bu hadiseden sonra Herzl Osmanlı Sultanı ile doğrudan görüşmenin yollarını aramıştır. Herzl 1901 yılının Mayıs ayında Abdülhamid Han ile görüşme şansına erişmiştir. Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine ve Filistin'i yurt edinmelerine müsaade etmelerine karşılık Yahudi bankerlerin Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyeceğini vaat eden Herzl reddedilmiştir. Herzl 1902 yılında Sultan ile bir kez daha görüşme fırsatı bulmuş ancak yine reddedilmiştir.⁴⁹

Thedor Herzl 1904 yılında vefat etmiş ancak Yahudilerin Filistin üzerindeki emelleri devam etmiştir. Yapılan çeşitli girişimler sonucunda 1908 yılında İttihat ve Terakki liderleri Yahudilerin Filistin'de toprak satın almalarına imkân sağlayacak müsaadeyi vermişlerdir. Ancak İttihat ve Terakki 1909'dan sonra Siyonizm ile alakalı görüşlerini değiştirmiştir.⁵⁰ Tüm engellere rağmen Yahudiler Araplar üzerine tescili gibi muvazaa yolu ile bölgede büyük araziler satın almaya başlamışlardır. Bölgedeki Arap toprak sahipleri kendilerine teklif edilen çok yüksek fiyatların cazibesine kapılarak topraklarını Yahudilere satmışlardır. Yahudilerin bölgede toprak sahibi olmaları ve toprağın kullanımında geleneksel Arap yöntemlerinden farklı uygulamaları nedeniyle ilk Arap – Yahudi çatışmaları başlamıştır.⁵¹

Tüm bu gelişmeler ile birlikte Dünya Siyonist Teşkilatı Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu analiz etmiş ve bu durumu kendi emelleri için kullanmak istemiştir. İngiltere nezdinde oldukça itibarlı olan Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Chaim Weizmann İngiltere'ye Filistin'de bir Yahudi ülkesi kurulmasını kabul ettirmiştir.⁵²

İngiltere Dışişleri Bakanlığı görevini ifa eden Arthur James Balfour, bu konuda ABD Başkanı Wilson ile konu üzerinde mutabık olunca bahsettiğimiz gibi 2 Kasım 1917

⁴⁹Karal, E.Z. (1982). *Osmanlı Tarihi*. (İkinci Baskı). Cilt 8. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 486.

⁵⁰Öke, M. K. (1982). Siyonistlerin İttihatçılar Nezdindeki Başarısız Girişimleri: 1908-1909. *Prof.Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan*. Cilt 2. İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, 121-132.

⁵¹Yılmaz, a.g.e., 36.

⁵²Armaoğlu. (1989). a.g.e., 32.

tarihinde İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord Rotschild'a bir mektup göndermiştir. Bu mektup “Balfour Deklarasyonu” olarak tarihe geçmiştir.

Balfour Deklarasyonu içerisinde şu ifadeler geçmektedir:

“Yahudi Siyonist beklentilerle uyum gösteren aşağıdaki bildirinin Majestelerinin Hükümeti tarafından Bakanlar Kuruluna sunulduğunu ve kabul edildiğini bildirmekten zevk duyuyorum.

Majestelerinin Hükümeti, Filistin’de Yahudi halk için ulusal bir yurt kurulmasının lehindedir ve bu amaca ulaşılabilmesi için gerekenleri elinden geldiğince yapacaktır.

Filistin’de bulunan Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarına yönelik hiçbir tarafsızlığa ve herhangi bir ülkedeki Yahudilerin sahip olduğu haklara ve siyasal konuma hâle getirilmesine meydan verilmeyeceğinin bilinmesi gerekir.”

İngiltere Dışişleri Bakanı’nı bu deklarasyonu kaleme almasının en önemli nedenlerinden birisi de toprakları üzerinde çok sayıda Yahudi’nin yaşadığı ve siyasetten ekonomiye ülkenin birçok sahasında etkin olduğu Amerika Birleşik Devletleri’nin sempatisini ve Almanya’ya karşı yürütülen savaşa katkısını sağlamaktır.⁵³

Siyonistler Balfour deklarasyonundan çok memnun olmuş ve diğer itilaf devletlerinin de kendilerini desteklemeleri için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Nitekim önce Fransa hemen arkasından da İtalya deklarasyona desteklerini uluslararası kamuoyuna açıklamıştır. Fransa ve İtalya’nın ardından Amerika Birleşik Devletleri de Balfour Deklarasyonuna açık bir şekilde destek vermiştir. Böylece siyonizmin kaderi, İtilaf devletlerinin savaş davasıyla birleştirilmiştir.⁵⁴

İngiltere bu deklarasyonun ardından bölgede bir Arap – Yahudi işbirliği tesis etmeyi de amaçlamıştır. Bu nedenle 1919 yılının Ocak ayı içerisinde Balfour Deklarasyonu ile alakalı olarak Şerif Hüseyin’i bilgilendirmiştir. Bu bilgilendirme içerisinde şu şekilde bir ifade yer almıştır:

“Siyonizm hareketinin liderleri, Siyonizmin başarısını, Araplarla dostluk ve işbirliği yaparak sağlamaya kararlıdırlar ve böyle bir teklif de kenara atılacak bir teklif değildir”

⁵³Sander, O. (2008). *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü*. (Beşinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 316.

⁵⁴Sander. a.g.e., 316.

İngiliz hükümeti açıklamalarının içerisinde Balfour deklarasyonunun bir Yahudi Devletinden bahsetmediğini söylese de nihayetinde bölgede bir “Yahudi varlığı” oluşturulmaktaydı.

Her şeye rağmen Şerif Hüseyin bu bilgilendirmeden oldukça memnun olmuş ve bu bildirimini Filistin Araplarının Yahudilerin kontrolü altına sokulmayacağı hususunda bir garanti telakki etmiştir. Şerif Hüseyin İngiltere’ye verdiği cevabında, “*Arapların malı olan bir evde oturtulacak olan akraba bir sami ırka*” karşı iyi niyet gösteren bir dil kullanmıştır.⁵⁵

Bahsi geçen İngiliz arzusu olan Arap – Yahudi işbirliği hadisesi, 3 Ocak 1919’da Emir Faysal (Şerif Hüseyin’in oğlu) ile Chaim Weizman arasında imzalanan bir andlaşma ile gerçekleşmiştir.⁵⁶

Bu andlaşma ile öngörülen Arap – Yahudi işbirliği uzun ömürlü olamamıştır. Bu yıllarda oldukça popüler olan ve andlaşmanın imzalandığı dönemde oldukça hız kazanan Suriye milliyetçiliğinin bir tezahürü olan milli kongre Şam’da toplanmış ve Emir Faysal’ı Suriye’nin lideri olarak seçmiştir. Ayrıca kongre Filistin’i de Suriye’nin çok önemli bir parçası olduğunu, kimsenin gücünün Filistin’i Suriye’den ayırmaya yetmeyeceğini ve Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulmasına ve Yahudi göçlerine müsaade edilmeyeceğini aldığı kararlar vasıtası ile deklare etmiştir. Giderek popülerleşen ve zemin kazanan Suriye milliyetçiliği bu bağlamda Emir Faysal’ı da oldukça tedirgin etmiştir. Milliyetçileri karşısına almaktan korkan Emir Faysal Filistin ve Siyonizm ile alakalı görüşlerini birdenbire değişikliğe uğratmış ve Chaim Weizman ile imzaladığı andlaşmayı örtbas etmiştir.

Suriye milli kongresi Suriye, Filistin, Ürdün ve Lübnan bölgelerinden müteşekkil bir Suriye tahayyül etmekteydi ancak 1920 San Remo Konferansı ile Fransa ve İngiltere bölgeyi aralarında pay etmiştir. Bunun sonucunda Ürdün, Irak ve Filistin İngiliz manda yönetimine, Lübnan ve Suriye ise Fransız manda yönetimine bırakılmıştır. San Remo konferansı ile Suriyeli milliyetçiler büyük bir hayal kırıklığı ile karşı karşıya kalmışlardır. Büyük Suriye ideali üzerine hayaller kurarken birdenbire Fransız mandası ile karşı karşıya

⁵⁵ Yılmaz. a.g.e., 40.

⁵⁶ Armaoğlu. (1989). a.g.e., 33-34.

kalmak Suriyelilerin moralini oldukça bozmuş ve Fransızlara karşı büyük bir kin ve nefret doğurmuştur. Bu dönemde Suriyeliler Fransızlara karşı büyük bir ayaklanma başlatmışlar ve ülkenin dört bir yanında Fransızlara yönelik direnişi şiddetlendirmişlerdir. Yoğun direniş karşısında Fransa kontrolü kaybetmemek için bölgeye doksan bin civarında asker sevk etmiştir. Fransa bölgedeki yoğun direnişi kırmak için Suriye'yi birçok parçaya bölmeyi planlamış ve bu planını uygulamaya koymuştur.

Fransa bu bölge içerisinde Lübnan'ı da ayrı değerlendirmekteydi. Fransa bu yöreyi kendisine tarihsel birtakım gerekçelerle yakın görmektedir. Bu nedenler ile Lübnan bölgesini Osmanlı dönemindeki alanının iki katına çıkarmıştır. Geri kalan Suriye topraklarını da federal bölgelere ayırmıştır. Bu hamle Arapların tepkisini oldukça arttırmıştır. Fransa bölge üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek için bölgedeki irili ufaklı birçok grupla temas halinde olmuş ve kimilerine bağımsızlık vaat etmiştir. Fransa'nın bağımsızlık vaatlerine muhatap olan toplumlardan birisi de Dürzilerdir. Fransa 1921 yılı içerisinde Dürzilerin liderliğini yürüten aile olan Atraşlar ile bir andlaşma yapmış ve kendilerine bölgede bağımsızlık vaadinde bulunmuştur. Fransa Dürzilere yönelik bu vaatlerini 1922 yılı içerisinde gerçekleştirmiş ve federasyon içerisinde Dürzilerin bağımsızlığını tanımıştır.

Dürzilere bağımsızlık vaadinde bulunan Fransız komutanı Gouraud idi. Gouraud'dan sonra bölgenin komutasını eline alan General Sarraıl bu andlaşmayı tanımadığını deklare etmiştir. Akabinde Dürzilerin liderliğini yürüten Atraş ailesini tutuklatmıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine 1925 yılı içerisinde Dürziler de Fransız kuvvetlerine karşı ayaklanma başlatmıştır. Bu ayaklanma tam iki yıl boyunca Fransız ordusunu uğraştırmış ve çeşitli kayıplar verdirmiştir. İki yılsonunda Fransa ayaklanmayı bastırabilmiştir.⁵⁷

Fransa maruz kaldığı bu direniş ve ayaklanmalar neticesinde verdiği ağır kayıplar nedeniyle bölge ile alakalı bir politika değişikliğine gitmiştir. Bir nevi politik bir manevra olarak algılayabileceğimiz bu değişikliğe göre 1926 yılında Lübnan'a ve 1930 yılında da Suriye'ye göstermelik bir bağımsızlık vermiş ve her iki ülkeyi de cumhuriyet olarak ilan etmiştir. Her ne kadar Fransa her iki ülkenin bağımsız birer cumhuriyet olduğunu iddia etse de bu iki "bağımsız" ülkenin anayasası içerisine Fransa'nın manda rejimi çerçevesi içindeki yetkileri geniş bir şekilde yer almıştır. Anayasaların içerisinde yer alan bu yetkiler

⁵⁷Armaoğlu. (1989). a.g.e., 199.

nedeniyle her iki ülke içerisinde de Fransa'ya karşı özellikle ülkenin milliyetçileri tarafından yönlendirilen bir direniş devam etmiştir. Tüm bunlar üzerine 1936 yılı içerisinde Fransa; Suriye ve Lübnan ile ittifak andlaşmaları yaparak bu ülkelerden çekilmeyi kabul etmiştir.⁵⁸

Fransa'nın bu ülkelerden çekilmesini sadece bölge milliyetçiliğinin yoğun direnişine bağlamak çok da doğru değildir. Bu dönemde Mussolini önderliğinde faşist İtalya'nın Habeşistan'ı ele geçirerek Akdeniz için büyük bir tehdit haline gelmesi Nazi Almanyası ile birlikte Ortadoğu coğrafyasında İngiltere ve Fransa aleyhine yoğun bir karşı propaganda faaliyetine girişmeleri nedeniyle Fransa bölge ülkeleriyle sorunlarını silahsız bir şekilde çözmek istemiştir.

Fransa bu sorunlarla boğuşurken İngiltere'de "mandater" devlet olarak Filistin politikasını açıklığa kavuşturmak amacıyla 3 Haziran 1922 tarihinde Dünya Siyonist kongresine bir açıklama göndermiş ve bu açıklama ile Balfour Deklarasyonunun ne olup ne olmadığını belirtmiştir⁵⁹. Bu açıklamada başlıca dile getirilen hususlar şunlardır:

- Yahudilere bir "Yahudi Filistin" yaratma yetkisi verilmediği, Yahudiler için sadece bir "yurt" oluşturulmasının söz konusu olduğu;
- Filistin'de Yahudiler ve Arapların "beraber" yaşayacağı,
- İngiltere hükümetine sadece Dünya Siyonist teşkilatının muhatap olacağı, Filistin'deki diğer Yahudi kuruluşların, Filistin yönetimini İngiliz makamları ile paylaşmasının söz konusu olmayacağını,
- Filistin'de yaşayan herkesin Filistin vatandaşı olduğu;
- Yahudilerin de Filistin'de sadece bir "toplum" teşkil ettiği
- Yahudilerin Filistin'e göçlerinin bu ülkenin ekonomik kapasitesine bağlı olacağı⁶⁰

İngiltere bölgedeki Arapların tepkisini almamak ve durumu dengelemek amacıyla bu açıklamayı yapmıştır. Bu açıklama aynı zamanda Milletler Cemiyetine yönelik bir mesaj da içermektedir. Çünkü İngiltere bölgedeki yönetimin esaslarının belirlenmesini istiyordu. Nitekim İngiltere'nin açıklamalarından kısa bir süre sonra Milletler Cemiyeti İngiliz manda yönetiminin esaslarını belirlemiştir. Milletler Cemiyeti'nin konuyla alakalı kararı

⁵⁸Herald, S. (1939). *Documents on International Affairs*. London: Oxford University Press, 445 – 459.

⁵⁹ Yılmaz. a.g.e., 41.

⁶⁰Armaoğlu. (1989). a.g.e., 36.

incelendiğinde İngiltere hükümetinin açıklamasının aynen benimsendiği ve Balfour deklarasyonunun desteklendiği görülmektedir. Yine aynı dönem içerisinde Amerikan kongresi de 21 Eylül 1922 tarihinde bir karar almış ve Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul etmiştir. Kararın içeriği genel çerçevede olarak Balfour deklarasyonu ile benzerlik göstermektedir. Bahsi geçen kongre kararının akabinde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere 3 Aralık 1924 tarihinde bir andlaşma imzalamışlardır.

Bu andlaşma ile

- Amerika Birleşik Devletleri, Filistin ile alakalı İngiliz mandasını tanımış
- Amerikan vatandaşları için Filistin bölgesinde çeşitli haklar elde etmiş
- İngiltere’nin manda yönetiminde yapacağı değişikliklere ABD’nin onayı şartı getirilmiştir.

Andlaşmanın içerisinde yer alan “İngiltere’nin manda yönetiminde yapacağı değişikliklere ABD’nin onayı şartı” özellikle dikkate değerdir. Amerika Birleşik Devletleri özellikle bu hükmü temel referans olarak bu tarihten sonra Filistin bölgesiyle yakından alakadar olacak ve bölgedeki hadiselerle müdahil olmak isteyecektir.

İngiltere manda yönetimi başladıktan sonra Arapların memnuniyetsizliği had safhaya ulaşmıştır. Manda yönetiminin ilk günlerinden itibaren Arap – Yahudi çatışmaları başlamıştır. Bu çatışmaların amacı Yahudiler açısından Balfour Deklarasyonunu uygulamada daha sağlam bir hale getirmek ve yurt kurmanın ötesinde bir devlet kurmaktır. Araplar açısından ise Balfour Deklarasyonunu etkisiz hale getirmektir.⁶¹

Bu dönemde yaşanan Arap – Yahudi çatışmaları 1939 yılına kadar derece derece şiddetlenerek artış göstermiştir. Özellikle 1920 ile 1933 yılları arasında cereyan eden çatışmalar daha çok yerel ölçekte ve dağınık şekildedir. Bunun birçok nedeni vardı ancak başlıca nedeni sıkı bir şekilde örgütlenen Yahudiler karşısında Arapların aynı şekilde örgütlenememeleridir. Filistin’de yaşanan Arap-Yahudi çatışmaları için dönüm noktası olarak anılan tarih 1933 yılıdır. 1933 yılı başlarında Almanya’da seçimler yapılmış ve bu seçimler neticesinde Yahudi karşıtlığı temelinde propaganda yapan Nazi Partisi Almanya’da iktidara gelmiştir. Bu hadise sonrasında Almanya ve Almanya’ya yakın duran

⁶¹ Yılmaz. a.g.e., 43.

lkelerde yaşayan Yahudiler hızla Filistin'e göç etmeye başlamışlardır. Giderek artan göç dalgası karşısında Arapların tepkileri de giderek artmıştır. Filistinli Araplar bu gçlerin sonucunda Yahudilerin boyunduruğu altına gireceklerini düşünüyor ve bu ihtimale karşı topyekun bir direniş tasarlıyorlardı. Aslına bakılırsa Filistinli Araplar bu endişelerinde haksız da sayılmazlardı. Özellikle Avrupa'dan bölgeye göç eden Yahudiler teknik bilgi ve yetenek olarak Filistinli Araplardan kat be kat üstündü. Bu bilgi birikimi ve yetenekleri sayesinde kısa zamanda bölgenin üretim birimleri Yahudilerin eline geçmiştir. Ayrıca Yahudiler kendilerine Balfour Deklarasyonu ile verilen hareket serbestisini de çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Bu dönemde sorunun çözümü için İngiltere'nin çeşitli çabaları da grlmştir. Passfield Beyaz Kitabı, Peel Komisyonu Raporu, Woodhead Komisyonu Raporu, Mac Donald Beyaz Kitabı bu girişimlerin nde gelenleri olmuştur. Bu girişimler ne Araplar ne de Yahudileri tatmin etmemiştir. Bu süre zarfında olayları etkileyen çok önemli bir olay daha cereyan etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle olaylar farklı bir seyir izlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Arapların durumuna bakıldığında üç nokta dikkat çekmektedir. Bunlar:

- Arapların bölünmüşlüğü
- Lider eksikliği
- Arapların Nazilere desteęi⁶²

Filistinli Arapların başlıca sorunu olan bölünmüşlük Filistinli Araplar içerisinde önde gelen iki aile olan Neşaşibi Ailesi ve Hüseyini Ailesi arasındaki rekabetten kaynaklanmaktadır. Hüseyini ailesi her fırsatta işgali reddeden halkı ayaklanmaya çağıran amansız bir İngiliz düşmanlığı politikası izlerken Neşaşibi Ailesi daha ılımlı bir politika izlemiş ve İngiltere ile düşman olmadan İngiltere'nin de onayını alarak Filistin meselesini çözmek istemişlerdir. Filistinli Arapların bu bölünmüşlüğü nedeniyle Yahudiler karşısında yekpare bir cephe oluşturamamışlardır.

Savaş çıktıktan sonra İngiltere'nin Almanya ile savaşması nedeniyle bölgeden ilgisini azaltmasının akabinde Yahudiler Filistin'e doğru yoğun bir kaçak gç dalgası başlatmışlardır. Kaçak gçlerin akabinde Yahudi terör örgütleri de bu dönemde

⁶²Armaoęlu. (1989). a.g.e., 60.

faaliyetlerini giderek arttırmış ve İngiliz birlikleri içerisinde bolca silah ve cephane çalmıştır. Bu eylemin amacı savaş sonrasında İngiltere'ye karşı silahlı mücadeleye hazırlanmaktır. Bu süre zarfında Yahudilerin bir diğer amacı da bölünmüşlük yaşayan iç çatışma halindeki Arapların ve büyük bir savaşın içerisinde bulunan İngiltere'nin zafiyetinden faydalanarak bölgede toprak satın alma faaliyetlerini hızlandırmak istemişlerdir. Bu bağlamda Yahudi göçleri ve bölgede toprak alımını serbest bırakılması için İngiltere'ye yoğun bir şekilde baskı yapmışlardır. İngiltere böyle bir iznin bölgede başına nasıl belalar açacağını çok iyi bilmekteydi. Bu nedenle 1939 Mac Donald Beyaz Kitabı içerisinde öngörülen Yahudilere toprak satışına dair sınırlamaları kendisi savaş içerisinde olmasına rağmen 28 Şubat 1940 tarihinde yürürlüğe koymuştur.⁶³

Bu süre zarfında Yahudiler bahsi geçen faaliyetlerini sürdürürken diğer alanlarda da mücadelelerini devam ettirmiştir. Özellikle siyasi mücadele içerisinde aşama kaydedebilmek için 9-11 Mayıs tarihleri arasında 1942 yılı içerisinde Dünya Siyonist Kongresi olağanüstü bir kongre toplamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin New York şehrinde Baltimore adındaki bir otelde gerçekleşen bu kongre akabinde "Baltimore Programı" adı verilen bir belge de yayınlanmıştır.

Bahsi geçen belgede şu hususların üzerinde durulmuştur:⁶⁴

- Balfour Deklarasyonunun ilk amacına uygun olarak yürütülmesi ve mandanın Yahudi halkının Filistin ile olan tarihsel bağlarını tanıması
- 1939 Mayıs ayı içerisinde İngiliz hükümeti tarafından kabul edilen Mac Donald Beyaz Kitabının kesinlikle reddedildiği ve bunun hiçbir etik ve yasal geçerliliğinin olmadığı
- Filistin kapılarının açılması, Filistin' göç sorumluluğunun Yahudi bürosuna tanınması
- Ülkenin inşası, sahipsiz ve tarıma açılmamış toprakların kalkındırılması için gerekli yetkinin Yahudi Bürosuna verilmesi.

Baltimore kongresi içerisinde alınan kararlara göre eğer bu yetkiler Yahudi toplumuna verilir ise "ancak ve ancak o zaman Yahudi halka yapılan eski haksızlık düzeltilmiş

⁶³ Yılmaz, a.g.e., 48.

⁶⁴Halloum, R. (1989). *Belgelerle Filistin: Dün, Bugün, Yarın*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık, 36.

olacaktır.”⁶⁵ Görüldüğü üzere anılan belge Filistin içerisinde Yahudilerin baskın olduğu bir Yahudi Devleti öngörülmektedir.

Daha önce de andığımız gibi ikinci dünya savaşının cereyan ettiği sırada Yahudiler tam bir birlik içerisinde olmalarına karşın Filistinli Araplar bölünmüş vaziyette idiler. Bu dönemde Arap dünyası içerisinde de kısmen bir yakınlaşma, bir birliktelik oluşturma girişimleri göze çarpmaktadır. Arap devletleri 25 Eylül – 7 Ekim 1944 günleri arasında İskenderiye’de bir toplantı yapmıştır. Arap Ligi’nin kurulmasını sağlayan bu toplantıda, Filistin Araplarının daha önce reddettikleri 1939 tarihli Mac Donald Beyaz Kitabı benimsenmiş ve 22 Mart 1945 tarihinde Arap Ligi kurulmuştur.

Bu dönemde İngiltere her ne kadar savaş içerisinde olsa da bölgedeki gelişmelerin savaş sonrasına başına dert açabileceği ihtimalinden ötürü bir takım önlemler almıştır. Bu önlemler içerisinde özellikle üç tanesi çok önemlidir:

- İngiliz Savaş Kabinesi’nin Filistin politikalarını düzenlemek amacı ile bir komite oluşturulmuş ve bu komitenin başına da İngiltere İçişleri Bakanı olan Herbert Morrison getirilmiştir. Herbert Morrison’un başkanlığında komite “Morrison Beyaz Kitabı” olarak anılan bir rapor da yayınlamıştır. Bu rapor Filistin’in Araplar ve Yahudiler arasında taksimini öngörmekteydi.
- Bahsi geçen raporun ardından İngiltere’nin Ortadoğu Bakanı da Filistin’de bağımsız bir Filistin devletin kurulmasını önermiştir.
- Ayrıca 11 Mayıs 1945 tarihinde İngiltere Sömürgeler Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı’nın beraber hazırladıkları ilgili raporda çeşitli alternatifler sunmuştur. Bu alternatifler:

a- Üniter devlet

b-Filistin’in taksimi

c- Yahudi göçlerine göz yummak

d-Mevcut yönetimin yani İngiliz manda yönetiminin devamını tesis etmek.

Bahsi geçen İngiliz önlem ve çalışma raporlarına bakıldığında İngiltere’nin bölge ile alakalı büyük bir kararsızlık içerisinde olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı

⁶⁵ Yılmaz. a.g.e., 49.

sırasında Filistin’de karışıklıklar iyice artmıştır. Yahudiler hem Araplara hem de İngilizlere yönelik terör hareketlerini yoğunlaştırmıştır. Bu bağlamda İngilizler biran önce Filistin hadisesinin çözümünü istemekteydiler. 1945’ten itibaren Avrupa’da ortaya çıkan Yahudi göçmenler sorununun da etkisiyle Amerika Birleşik Devletleri de konuya müdahil olmaya başlamıştır.

2 Nisan 1947 tarihinde İngiltere Birleşmiş Milletlere başvurarak konunun bir komisyon aracılığı ile ele alınmasını istemiştir. Komisyonun hazırladığı raporlardan “çoğunluk raporu” 181 sayılı kara olarak kabul edilmiştir. Çoğunluk raporu Filistin’i Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs Bölgesi olmak üzere üçe bölmektedir. Çoğunluk raporunun kabulünün ardından İngiltere bir açıklama yaparak 15 Mayıs 1948’den itibaren Filistin’den çekileceğini deklare etmiştir.

İngiltere’nin bölgeden çekileceğini açıklaması ve manda yönetiminin sona ermesinden birkaç saat sonra bir vatan kazanma hırs ve azmi ile⁶⁶ Yahudi Milli Konseyi bir açıklama yaparak “İsrail Devleti”nin kurulduğunu duyurmuştur. Kurulan İsrail Devleti’ni 11 dakika sonra Amerika Birleşik Devletleri 17 Mayıs’ta ise Sovyetler Birliği tanımıştır.⁶⁷

1.2.2. Arap-İsrail savaşları ve arap zirveleri

İsrail Devleti’nin ilanının ardından birkaç saat içinde Irak, Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan birlikleri Filistin topraklarına girmeye başladılar. Böylece ilk Arap – İsrail savaşının startı verilmiştir. Bu savaş Araplar için tam bir hezimet olmuştur. Savaştan İsrail büyük bir kazançla çıkmış, Ürdün hariç tüm ülkeleri mağlubiyete uğratmıştır. Savaş sonrasında imzalanan mütareke andlaşmalarından sonra İsrail Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 37 lehte, 12 aleyhte ve İngiltere’nin de dâhil olduğu 9 çekimser oyla alınan karar uyarınca Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmiştir.⁶⁸

Birinci Arap – İsrail savaşının en önemli sonucu ortaya çıkan ve günümüze kadar hala çözülememiş olan “mülteciler” ve “Kudüs” meseleleridir. Mülteciler meselesi iki nedenden ötürü ortaya çıkmıştır. Birincisi savaş ve savaş sonrasında Yahudilerin zulmünden çeken Filistinli Arapların ülkelerini terk etmeleri ikincisi ise İsrail ile savaşan Arap ülkelerinin

⁶⁶Fontaine, A. (1968). *Histoire de Guerre Froide*. Paris: Fayard, 162.

⁶⁷Yılmaz. a.g.e., 58.

⁶⁸Halloum. a.g.e., 284.

muhtemel savaş alanlarını boşaltmasıdır. Bu iki nedenle yüz binlerce Filistinli Arap ya komşu ülkelere ya da Filistin içerisinde Arap nüfusun yoğun olduğu bölgelere göç etmişlerdir. Filistinli mülteciler ile alakalı bugüne kadar birçok uluslararası girişim gerçekleştirilmiş ancak hiçbirisi bir sonuca ulaşamamış ve Filistinli mülteciler yurtlarına geri dönememişlerdir.

Birinci Arap – İsrail savaşının en önemli sonucu ortaya çıkan bir diğer mesele de Kudüs meselesidir. Kutsal şehir anlamına gelen Kudüs, hem Müslümanlar hem Museviler hem de Hristiyanlar açısından kutsal telakki edilen çok önemli bir merkezdir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 181 sayılı kararı uyarınca Kudüs şehri “corpus seperatum” özel uluslararası rejim altına konulmuştur. Birleşmiş Milletler’in tüm çabalarına rağmen İsrail 23 Ocak 1950 tarihinde Kudüs’ü başkent olarak ilan etmiştir.

İsrail’in bağımsızlık ilanı ve yaşanan Birinci Arap – İsrail savaşının ardından Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere bölgede ortaya çıkan karışıklıklardan dolayı endişe içinde olmuş ve bir çözüm aramıştır. Birinci Arap – İsrail savaşının Araplarda büyük bir kin ve nefret uyandırdığı ve Arapların ilk fırsatta intikam almak için harekete geçeceği de ortadaydı. Arapların intikam için harekete geçmeleri bölgede yeni krizlerin ortaya çıkması anlamına geleceğinden dolayı Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere muhtemel bir çatışmanın önüne geçebilmek maksadıyla bölgeye bir silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere’ye göre her iki taraf da silaha ulaşamaz ise karşılıklı olarak çatışmayı göze alamazdı. Bölgeye yönelik silah ambargosu 25 Mayıs 1950 tarihinde “üçlü deklarasyon” olarak isimlendirilen belge ile duyurulmuştur. Bahsi geçen belgeye göre;

- Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere Arap Ülkeleri ve İsrail’e sadece iç güvenliklerinin veya meşru müdafaalarının gerektirdiği kadar silah satacaklardır.
- Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere Arap Ülkeleri ve İsrail arasındaki her türlü silah yarışının karşısındadırlar.
- Ortadoğu ülkelerine iç güvenliklerinin veya meşru müdafaalarının gerektirdiği kadar silah satımı sırasında satılan silahların saldırgan amaçlarla kullanılmayacağına dair kendilerinden taahhütte bulunmalarını isteyeceklerdir.
- Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere; bölgede barış ve istikrarın tesisi ve istikrarını diledikleri için sınırları ya da mütareke andlaşmalarının belirledikleri hususları ihlal eden herhangi bir devlete karşı, Birleşmiş Milletler çerçevesinde ya da dışında, gereken tedbirleri derhal alacaklardır.⁶⁹

⁶⁹Armaoğlu. (1989). a.g.e., 128-129.

Üçlü Deklarasyon Birleşmiş milletler çerçevesinde değil üç devletin kendi arasında yayınlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere aslında konuyu Birleşmiş Milletler bağlamında ele almayı planlamış ancak Güvenlik Konseyi içerisinde Sovyetler Birliği'nin vetosundan çekinmiştir. Sovyet Vetosundan çekinirken çok önemli bir konu gözden kaçırılmıştır. Gözden kaçırılan konu şudur; konu Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında değil üç devlet arasında ele alınınca Sovyetler Birliği böyle bir yükümlülük altına girmiyordu. Yani Sovyetler birliği dilemesi halinde istediği Ortadoğu ülkesine silah satabilme şansına sahipti.

Üçlü deklarasyonun her iki tarafta algılanışına baktığımızda İsrail tarafının oldukça memnun olduğunu görmekteyiz. Çünkü sınırlar ve mütareke çizgileri böylelikle Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere tarafından garanti edilmiştir. Araplar ise yanıtını 12 Haziran 1950 tarihinde Arap Birliği Konseyi aracılığı ile vermiştir.

Arap Birliği Konseyi Üçlü Deklarasyon ile alakalı şu görüşleri ileri sürmüştür:

- Arap ülkeleri Ortadoğu'da barış taraftarıdır.
- Arap ülkeleri dışarıdan silah aldıkları durumlarda bunu meşru müdafaa amacı ile yapmaktadır ve Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 52.maddesine dayanarak, Arap Birliği üyelerinin meşru müdafaa sorumluluğuna sahiptir.
- Her devletin meşru müdafaa ve güvenliği için sağladığı silahların miktarı, onun nüfusuna, yüzölçümüne ve sınırlarının uzunluğu ile çeşitliliğine bağlıdır.
- Ortadoğu'da barışın korunmasının temeli, Birleşmiş Milletler kararlarının uygulanması ile mümkündür.
- Sınırların ve mütarekenin korunması hususunda üç devletin, Üçlü Deklarasyon içerisinde müdahale konusunda verdikleri garantiyi Arap Birliği de desteklemektedir.⁷⁰

12 Haziran 1950 tarihinde ayrıca Arap Birliği Konseyi "Arap Devletleri Ortak Savunma ve işbirliği Andlaşması" da imzalamıştır.

Bahsi geçen üç devlet Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere silah ambargosu öngörmelerine rağmen bu ambargoyu da ilk fırsatta delmiş ve ellerinde kalan silahları her

⁷⁰ Armaoğlu. (1989). a.g.e., 130-131.

iki tarafa da satmıştır. Yasal dayanakları da bu ülkelerin söz konusu silahları saldırgan amaçlarla değil, iç düzenleri için kullanacakları tezi olmuştur.⁷¹

Bu dönemden sonra Ortadoğu coğrafyasında İsrail – Filistin çatışmasından başka birçok yeni sorun da ortaya çıkmıştır. Bu yeni sorunların ilki İngiltere ve İran arasında 1951 – 54 yılları arasında yaşanan petrol anlaşmazlığı olmuştur. 1951 yılında İran Musaddık aracılığı ile petrollerini millileştirdiğini duyurmuş ve İngiltere'nin sert tepkisi ile karşı karşıya kalmıştır. İngiltere meseleyi uluslararası arenaya taşımak için 28 Eylül 1951 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurmuş ancak Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın karşı koyması nedeniyle girişimleri başarısız olmuştur.⁷² Meseleye Amerika Birleşik Devletleri de müdahil olmuş ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Henry Truman, 9 Temmuz 1951 tarihinde özel temsilcisi Harriman'ı Musaddık ile görüşmesi için İran'a göndermiştir. Harriman'ın arabuluculuk çabaları da herhangi bir sonuca ulaşamamıştır.

İran'da girişilen millileştirme denemesi İran başbakanı Musaddık'ın devrilmesiyle sona ermiştir. Musaddık'ın devrilmesinde hem iç huzursuzluklar hem de dış müdahaleler önemli rol oynamıştır. Bu müdahaleler neticesinde İran Başbakanı Musaddık 18 Ağustos 1953 tarihinde İran Ordusu tarafından devrilmiş ve İran'da millileştirme faaliyetleri de sona ermiştir.⁷³

İsrail – Arap, İngiltere – İran krizleri yaşanırken Ortadoğu coğrafyasında cereyan eden bir diğer önemli kriz de İngiltere ile Mısır arasında yaşanmıştır. Süveyş anlaşmazlığı olarak anılan bu kriz Ortadoğu coğrafyasında çok ciddi sorunlara yol açmıştır.⁷⁴

26 Temmuz 1956 tarihinde Mısır Cumhurbaşkanı olan Cemal Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ile bu kriz ortaya çıkmıştır. Krizin gelişimi ise şu şekilde olmuştur. Mısır'da krallık rejiminin yıkılması ve Nasır'ın Mısır'ın yönetimine ağırlığını koyması neticesinde batılı devletler büyük bir endişe içerisine girmiş ve Mısır'a vaat ettikleri kredileri vermekten vazgeçmişlerdir. Ayrıca İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Mısır'ın Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği ile de yakın ilişkiler kurmasından oldukça rahatsız

⁷¹ Yılmaz. a.g.e., 68.

⁷²Gürel, Ş. S. (1979). *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 83-84.

⁷³ Gürel. a.g.e., 88.

⁷⁴Armaoğlu. (2005). a.g.e., 492-97.

olmuş ve Assuan Barajı'nın finansmanından da çekilmişlerdir. Nasır bu karara oldukça sinirlenmiş önce kanal bölgesinde sıkıyönetim ilanında bulunmuştur. Sıkıyönetim ilanının ardından da Süveyş Kanalı Şirketi'nin yönetimine el koymuştur. O tarihe kadar İngiltere – Fransa ortak yönetimi tarafından idare edilen Süveyş Kanalı 26 Temmuz 1956 tarihinde millileştirilmiştir. İngiltere ve Fransa sorunun çözümü için bir dizi diplomatik girişim başlatmışlar ama bu girişimlerin hiçbirinde istedikleri sonuçları alamamışlardır. Diplomatik girişimlerden netice elde edemeyen İngiltere ve Fransa Nasır yönetimine son vermek ve kanalın idaresini yeniden ele geçirmek için bir askeri operasyon hazırlıklarına başlamışlar ve İsrail ile birlikte 1956 yılının 29 Ekiminde Mısır'a saldırmışlardır. Saldırıların sonrasında Birleşmiş Milletler taraflara ateşkes ve çatışma öncesi sınırlara çekilme çağrısı yapmıştır. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri bu operasyonu onaylamadığını deklare etmiş ve Sovyetler Birliği de Fransa ve İngiltere'yi sert bir şekilde uyarmıştır. Uluslararası tepkiler sonrasında Fransız ve İngiliz birlikleri Mısır'dan 22 Aralık tarihinde Birleşmiş Milletler gözetiminde ayrılmışlardır. Mart 1957 tarihinde de İsrail birlikleri bölgeyi terk etmiştir. Mısır Hükümeti 24 Nisan 1957 tarihinde Süveyş Kanalı'nın kullanımı ile ilgili olarak 1888 İstanbul Andlaşması'nın geçerli olduğunu ve kanalın yönetiminin kendileri tarafından gerçekleştirileceğini belirtmiştir.⁷⁵

Süveyş krizinin ev savaşının en önemli sonuçlarından bir tanesi Eisenhower doktrininin ortaya çıkması olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanının Ortadoğu ile alakalı bir doktrin deklare etmesi ve bunu Amerikan Kongresi'nin onayından geçirmesi Sovyetler Birliği tarafından endişe ile karşılanmıştır. Çünkü bahsi geçen doktrin ile Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere'den sonra bölgeye fiilen girmiş oluyordu.⁷⁶

Amerika Birleşik Devletleri Süveyş Krizi ile birlikte Arap dünyası içerisinde Batı karşıtlığının hızla tırmandığını ve boşluğu Sovyetler Birliği'nin doldurmaya çalıştığını endişe ile görmüştür. Amerika Birleşik Devletleri bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve bunların önüne geçmek amacıyla Ortadoğu siyasetinde birtakım değişiklikler gerçekleştirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Eisenhower 5 Ocak 1957 tarihinde daha sonra Eisenhower doktrini olarak anılacak mesajını kongreye sunmuş ve çeşitli konularda yetki isteğinde bulunmuştur.

⁷⁵Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Der Yayınları, 618-619.

⁷⁶Yılmaz. a.g.e., 106.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Eisenhower tarafından istenen başlıca yetkiler şunlardır:

- Ortadoğu coğrafyasında müteşekkil ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak için bu ülkelere çeşitli ekonomik yardımlarda bulunmak
- Ortadoğu coğrafyasında müteşekkil ülkelerin talepte bulunması durumunda bu ülkelere askeri yardım yapmak
- Ortadoğu coğrafyasında müteşekkil ülkelerin herhangi bir şekilde komünizmin kontrolü altındaki bir ülkenin saldırısına uğrarsa⁷⁷ Amerika Birleşik Devletleri askerlerinin bu bölgede kullanılması
- Anılan tedbirleri gerçekleştirmek için üç yıl süre ile yılda iki yüz bin dolarlık bir ödeneğin başkanlık emrine verilmesi⁷⁸

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Eisenhower tarafından istenen yetkiler 9 Mart 1957 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sovyetler Birliği ilk etapta bir açıklama yaparak doktrini Amerika Birleşik Devletleri emperyalizmi olarak gördüğünü duyurmuş ancak 12 Şubat 1957 tarihinde İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne Ortadoğu bölgesi ile alakalı altı ilkeye dayanan bir dörtlü andlaşma teklif etmiştir.

Bahsi geçen dörtlü andlaşma içerisinde bulunan altı temel ilke şunlardır:

- Bölgedeki meselelerin münhasıran barışçı yollardan çözümü
- Bölge ülkelerinin içişlerine karışmama, egemenlik ve bağımsızlıklarına saygı
- Bölge ülkelerinin bloklar arası politikadan uzak tutulması
- Bölge ülkelerinde bulunan üslerin kaldırılması ve yabancı kuvvetlerin çekilmesi
- Bölge ülkelerine silah verilmemesi
- Bölge ülkelerine, egemenlileri ile uyuşmayan siyasi ve askeri şartlar ileri sürülmeksizin ekonomik yardım yapılması⁷⁹

⁷⁷ Burada kastedilen Mısır ve Suriye'nin durumuydu.

⁷⁸ Armaoğlu. (1988). a.g.e., 201.

⁷⁹ Armaoğlu. (1988). a.g.e., 204.

Bahsi geçen plan, Türkiye’de dâhil olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu bölgesinden uzaklaştırılmasına yönelik bir plandı. Bu nedenle Batıda herhangi bir yankı uyandırmadığı gibi, ciddiye de alınmadı.⁸⁰

1956 – 1967 yılları arasında Arap dünyası kendi içerisinde İsrail’e karşı herhangi bir şekilde bir ittifak yahut bir birlik oluşturmamıştır. Kendi içerisindeki tüm problemlere ve ayrılıklara rağmen Filistin konusundaki ilgi azalmamıştır. Diğer konuların aksine Filistin ile alakalı olarak Arap Dünyası içerisinde bir cephe ve görüş birliği oluşmuştur.

Arap Ligi Konseyi, 9-19 Eylül 1963 günlerinde Kahire’de yaptığı toplantıda bir Filistin varlığı kurulması kararını almış ve bu kararın bir yansıması olarak 1964 yılının Haziran ayı içerisinde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur.

İlk Arap Birliği zirvesi 13 – 17 Ocak 1964 günlerinde Kahire’de yapılmıştır. Zirvenin ardından yayınlanan bildiride şu kararların alındığı belirtilmiştir:

- Filistin halkının, kendi anavatanlarını kendilerinin kurtarmasını ve kendi kaderlerine kendilerinin egemen olmasını sağlayacak şekilde organize edilmesi
- Bu iki amacın gerçekleşmesini desteklemeleri ve İsrail saldırılarının defedilmesi için diğer ülkelere çağrı
- Arap ülkelerinin, diğer ülkelerle olan siyasi ve ekonomik münasebetlerini, siyonist ihtiraslara karşı Arapların meşru hakları konusunda bu devletlerin alacağı tutuma göre düzenlemeleri
- Asya – Afrika ülkelerine de, Arapların meşru haklarının desteklenmesi hususunda çağrıda bulunulması⁸¹

İkinci Arap Birliği Zirvesi İskenderiye’de 5 – 11 Eylül 1964 tarihlerinde yapılmıştır. Bu zirvede;

- Ortak bir Arap kuvveti oluşturulması
- Filistinli mültecilerden bir kuvvet oluşturulması
- Filistinli mültecilerden oluşacak kuvvetin Gazze ve Sina’da konuşlandırılmasına

⁸⁰ Yılmaz. a.g.e., 109.

⁸¹ Armaoğlu. (1988). a.g.e., 227.

- Arap devletleri içerisinde bulunan ordularda görev yapan Filistinlilerin Filistinli mültecilerden oluşacak kuvvete transfer edilmesi
- Filistinli mültecilerden oluşacak kuvvetin Ortak Arap Kuvvetlerinin bir parçası sayılmasına karar verilmiştir.⁸²

1965 yılı içerisinde Arap Ülkeleri arasında bir kriz meydana gelmiştir. Tunus cumhurbaşkanı Habib Burgiba, 21 Nisan 1965 tarihinde Destur Partisinin Gençlik Kolları Federasyonu toplantısında yaptığı konuşmada Filistin meselesinin çözümü için Arap ülkeleri ile İsrail arasında müzakereler yapılmasını önerince çok büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Mısır ve Ürdün'den Mısır'a yönelik sert açıklamalar yapılmış ve karşılıklı olarak gerilim yaşanmıştır.

Üçüncü Arap Zirvesi Tunus'un boykotuna rağmen bütün Arap devletlerinin katılımı ile Fas'ın Kazablanka şehrinde 13 – 17 tarihlerinde yapılmıştır. Zirvenin ardından yayınlanan bildiride;

- Filistin topraklarının kurtarılmasına ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile Filistin Kurtuluş Ordusu'nun güçlendirilmesine ait planların gözden geçirildiği
- Arap devletlerinin gerek Birleşmiş Milletlerde gerek diğer uluslararası örgütlerin toplantı ve organizasyonlarında Filistin meselesinde daima ortak hareket edecekleri ve Filistin meselesinde daima ortak hareket edecekleri
- Filistin mültecileri meselesinin göz ardı edilmesine daima karşı çıkacakları bildirilmiştir.⁸³

Filistin meselesinde Arap ülkeleri arasında bir cephe birliği oluşturulduğu sırada Tunus cumhurbaşkanı Habib Burgiba'nın Filistin meselesi ile alakalı farklı görüşleri ile başlayan bölünme 1966 yılında daha da şiddetlenmiştir. Kazablanka zirvesinde bir sonraki zirvenin 1966 yılında Cezayir'de yapılması planlanmıştır. Fakat Suudi Arabistan ile İran'ın bir İslam Konferansı kurma teşebbüsleri Nasır'ın çok şiddetli muhalefeti ile karşılaşmış ve Mısır'ın zirveyi boykot edeceğini açıklaması ile zirve yapılamamıştır. Zirve ancak 1967 savaşından sonra yapılabilmektedir.⁸⁴

⁸²United States. Dept. of State. Historical Office Bureau of Public Affairs. (1967). *American Foreign Policy Current Documents 1964*. Washington D.C., 698 – 691.

⁸³United States. Dept. of State. Historical Office Bureau of Public Affairs. (1968). *American Foreign Policy Current Documents 1965*. Washington D.C., 587 – 589.

⁸⁴Armaoğlu. (1988). a.g.e., 228.

1956 yılından 1962 yılına kadar Araplar ve Yahudiler arasında çeşitli çatışmalar süregelmiş ancak bu çatışmalar ortaya herhangi bir kriz çıkarmamıştır. Filistin kurtuluş Örgütü ve El-Fetih'in ortaya çıkması, aynı zamanda Cezayir'in Fransa'ya karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinde başarılı olması Arap – İsrail çatışmalarını da etkilemiş ve çatışmalar şiddetlenmiştir.

1966 yılının Ocak ayından itibaren El-fetih'in faaliyetleri İsrail – Suriye sınırına kaymış ve karşılıklı olarak yoğun çatışmalar başlamıştır. Bu süre zarfında hem İsrail hem de Suriye devamlı olarak birbirlerini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etmiştir.

1967 yılının Mayıs ayı içerisinde Sovyetler Birliği'nden bir parlamento heyeti Kahire'yi ziyaretinde İsrail'in Suriye sınırına 13 tugaylık bir kuvvet yığdığı bilgisini vermiştir. Bu bilginin ardından Arap dünyası teyakkuz haline geçmiştir. 1967 savaşı İsrail'in 5 Haziran 1967 tarihinde Mısır'a yönelik gerçekleştirdiği hava saldırısı ile başlamıştır. İsrail hava saldırısı yaklaşık üç saat devam etmiş ve Mısır'ın üç yüz Suriye'nin elli ve Ürdün'ün yirmi uçağı tahrip edilmiştir. Savaş tarafların 10 Haziran 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler'in ateşkes çağrısına olumlu cevap vermeleri ile sona ermiştir. Altı Gün Savaşı olarak tarihe geçen bu savaş sonrasında İsrail sekiz bin mil kare civarında olan topraklarına yirmi altı bin beş yüz mil kare civarında bir toprak daha ekleyerek bu savaştan çok kazançlı çıkmıştır.

Altı Gün Savaşları hem Ortadoğu bölgesindeki gelişmeler için hem de Arap – İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Araplar bu tarihe kadar daima İsrail'in ortadan kaldırılması gerektiğini savunurken bu tarihten sonra temel politika bu savaşın sonunda kaybedilen toprakların geri kazanılması olmuştur.

1967 yenilgisi ile Araplar çok büyük bir prestij kaybına uğramıştır. Araplar bu savaş sonrasında İsrail ile tek başına savaşılamayacağı düşüncesini benimsemiş ve bu nedenle İslam Dünyası içerisinde bir birlik arayışı içerisine girmiştir.

1.3. İslam Konferansı Örgütü'nün Kuruluşu

1.3.1. Mescid-i Aksa yangını ve rabat konferansı

21 Ağustos 1969 tarihinde bir Müslüman gibi görünerek Mescid-i Aksa Camii cemaatinin içine sızan ve yirmi iki ay boyunca bir Müslüman gibi ibadet eden Michael Denis Ruhan adlı bir Yahudi'nin Selçuklu Atabeyi Nureddin Zengi zamanında yaptırılan minberi ateşe vermesi İslam Dünyası içerisinde büyük bir infiale yol açmıştır. İslam Konferansı Örgütü Mescid-i Aksa'nın kundaklanması hadisesine bir cevap olarak Suudi Arabistan ve Fas Kralı'nın girişimleri sonucunda 22-25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta Birinci İslam Zirve Konferansı adıyla toplanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu zirveye Dışişleri Bakanı başkanlığında bir heyetle katılmıştır.

1970 yılında Karaçi'de gerçekleştirilen İkinci İslam Dışişleri Bakanları Konferansında Örgüt'e bir Genel Sekreter atanmıştır. İKÖ'nün Anayasası (Charter) ise, 1971 yılında yapılan İkinci İslam Dışişleri Bakanları Konferansınca hazırlanmış ve 1972 yılında toplanan Üçüncü Dışişleri Bakanları Konferansınca onaylanmıştır. İslami dayanışmanın önemini vurgulayan ve üye ülkelerin Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan haklarına saygılı olduklarını belirten bu Anayasa 1 Şubat 1974 tarihinde de Birleşmiş Milletlerce tescil edilmiştir. 25 üye ile yola çıkan İKÖ 1972 yılında altı üyenin de katılımı ile 31 üye sayısına ulaşmıştır. Yıllar geçtikçe üye sayısında da sürekli bir artış gözlenmiştir. Üye sayısı 1974'te 38'e, 1975'te Irak'ın katılımıyla 39'a, Hint Okyanusunda bulunan ada devletlerinden bağımsızlıklarını elde eden Komor Adaları ve Maldivler'in 1976'da üye olmasıyla 41'e, Cibuti'nin Fransa'dan bağımsızlığını almasının ardından üye olmasıyla 1978'de 42'ye, 1983'te Benin'in üyeliğiyle 44'e ulaşmıştır. Bruney Darüsselam'ın üyeliği ile 1984'te 45'e ve Hristiyan nüfusunun yoğun karşı propagandasına ve isteksizliğine rağmen Nijerya'nın 1986'daki üyeliği ile birlikte 46 ülke örgüt içerisinde kendisine yer bulmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında 1992 yılında Azerbaycan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın üyeliği gerçekleşmiş ve aynı yıl içerisinde teşkilata tek Avrupa ülkesi olarak Arnavutluk'un da katılımı ile üye sayısı 51'e yükselmiştir. 1994 yılında Mozambik, 1995'te Kazakistan ve 1996'da ise Özbekistan ve ilk defa bir Güney Amerika ülkesi olan Surinam'ın üyeliğiyle bu sayı 55'i bulmuş, 1997'de Togo'nun ve son olarak ikinci bir Güney Amerika ülkesi olan Guyana'nın 1998'deki

üyeliğiyle birlikte günümüz itibarıyla İslam Konferansı örgütünün üye sayısı 57 ülkeye ulaşmıştır.

Bahsi geçen asil üyelerin yanında örgüt bünyesinde toplam 12 gözlemci üye de mevcuttur. Gözlemci üyelerden beşi devlet, birisi topluluk ve altısı ise uluslararası örgüttür. Devletler içerisinde ilk defa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti “Kıbrıs Türk Toplumu” adıyla 1979 yılında gözlemci üyeliğe kabul edilmiştir. Diğer gözlemci devletler Bosna Hersek (1994), Orta Afrika Cumhuriyeti (1997), Tayland Krallığı (1998) ve son olarak 2005 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu’dur. Halen teşkilat içinde tek gözlemci topluluk Filipinler’in güneyindeki Moro Müslümanları’nı temsil eden Moro Milli Kurtuluş Cephesi’dir.

Uluslararası örgütlerin katılımını incelediğimizde ise 1975 yılında Arap Birliği, 1976’da Birleşmiş Milletler, 1977’de Afrika Birliği Teşkilatı ve Bağlantısızlar, 1995 yılında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve son olarak 2001’de İslam Konferansı Teşkilatı Parlamento Birliği’nin katılımı görülmektedir.⁸⁵

1.3.2. Örgütün temel hedefleri ve ilk faaliyetleri

İKÖ Şartı içerisinde İslam Konferansı Örgütü’nün temel hedefleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Üye devletlerarasında İslam dayanışmasını geliştirmek,
- İktisadi, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer önemli faaliyet sahalarında üye devletlerarasında işbirliğini güçlendirmek ve uluslararası örgütlerde üye devletlerarasında dayanışmayı yürütmek,
- Irk ayrımını, fark gözetmeyi bertaraf etmeye ve sömürgeciliğin her şeklini ortadan kaldırmaya gayret etmek,
- Adalet üzerine kurulu uluslararası barış ve güvenliği desteklemek için gerekli tedbirleri almak,
- Kutsal yerlerin korunması için sarf edilen gayretleri ve Filistin halkının mücadelesi için sağlanan desteği koordine etmek, haklarını tekrar kazanması ve topraklarını kurtarması için Filistin halkına yardım etmek,
- Bütün Müslüman milletlerin onur, bağımsızlık ve ulusal haklarını korumak amacıyla verdikleri mücadeleyi desteklemek;

⁸⁵İnternet: Kavas, A. (2009). İslam Konferansı Teşkilatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Yükselen Konumu. *TASAM*. Web: <http://www.tasam.org/index.php?altid=1825> adresinden 26 Kasım 2009 tarihinde alınmıştır.

- Üye devletler ile diğer ülkeler arasında işbirliği ve anlayışı geliştirmeye elverişli ortam yaratmak.⁸⁶

İslam Konferansı Örgütü'nün faaliyetleri Zirve Konferansları, Dışişleri Bakanları Konferansları ve Daimi Komitelerin toplantıları tarafından oluşturulmaktadır. Bahsi geçen toplantılarda, üye ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel meseleleri görüşülerek, üyeler arasında dayanışma ve işbirliğini amaçlayan kararlar alınmakta ve hayata geçirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

Dile getirdiğimiz toplantılardan başka çeşitli komisyon toplantıları ve uzmanlar düzeyinde yapılan toplantılar, ortak politikaların teşekkül edildiği, projelerin ortaya koyulduğu birer platform olarak, İKÖ faaliyetleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. İKÖ bağlı ve ilgili kuruluşları ile ihtisas kuruluşları da, muhtelif İKÖ toplantılarında kendilerine verilen muhtelif görevleri yerine getirmekte ve İslam Ülkelerinin müşterek menfaatleri doğrultusunda araştırma ve geliştirme çalışmaları yaparak üye ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik kalkınmalarına hizmet etmektedirler.

İslam Konferansı Örgütü'nün kuruluşu ve amaçları ile alakalı birçok iddia çeşitli çevrelerde dile getirilmektedir. Örneğin Al Ahsan; örgütün temelinde ümmet anlayışının bulunduğunu ileri sürmektedir.⁸⁷ Al Ahsan'ın ümmet tasavvuru dini bir ülkü çerçevesinde bir araya gelmiş bir devletler konfederasyonu şeklindedir. Al Ahsan ve onun gibi düşünen birçok araştırmacıya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ve akabinde kurulan yeni Türk Devleti'nin halifeliği kaldırması İslam Dünyası içerisinde bir liderlik ve örgütlenme sorunu ortaya çıkarmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesinden sonra İslam Dünyası'nda sömürge etkisinden çıkarak birer birer bağımsızlığını ilan eden devletlerle birlikte bir işbirliği arayışı daha da yoğunlaşmıştır. Bunun ilk yansıması daha önce de andığımız 1949 yılında Pakistan'ın Karaçi şehrinde düzenlenen İslam Konferansı olmuştur. Soğuk savaş ve etkileri iki kutup arasında kalan İslam Dünyası'nı bir birlik oluşturma fikrine zorlamıştır. Siyonizm karşıtlığı ve yükselen Arap milliyetçiliğine rağmen 1969 yılına kadar konu ile alakalı ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. 1969 yılında Mescid-i Aksa'ya yapılan saldırı bu konuda

⁸⁶İKÖ Şartı için bkz. Charter of Organization of Islamic Cooperation. Web: http://www.oic-oci.org/page/?p_id=53&p_ref=27&lan=en

⁸⁷Al Ahsan, A. (1988). The Organization Of The Islamic Conference USA. *The International Institute of Islamic Thought*, Herndon.

kırılma noktası olmuştur. Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın yoğun çabaları ile 25 Eylül 1969'da İslam Konferansı Örgütü Fas'ın Rabat şehrinde gerçekleştirilen toplantı ile kurulmuştur.⁸⁸

İslam Konferansı Örgütü hususunda Türkiye Cumhuriyeti ilk etapta temkinli davranmış ancak örgütün kurucu üyeleri arasında da yer almıştır. Türkiye'nin örgüte üyeliği Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi arasında yoğun bir iç siyaset argümanı ve çatışma aracı olarak görülse de Türkiye Cumhuriyeti başbakanı Süleyman Demirel'in Türk Dış Politikasında sürekliliğe vurgu yapan konuşması ve örgüte üyelik amacının komşu ülkeler ile iyi ilişkiler kurmak olduğunu belirtmesi ile Türkiye'de örgütün kurucu üyeleri arasındaki yerini almıştır.⁸⁹

Örgüt; Türkiye'nin 1970'li yıllardan başlayarak Orta Doğu'yu ve İslam Dünyasını dış politikasında yeniden öncelikli bir konuma getirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kıbrıs ve Filistin Sorunları dahilinde karşılıklı diplomatik destek ihtiyacının getirdiği pragmatik konjonktür, Türk-Arap ilişkilerinin 70'li yıllarda iyileşme sürecine girmesine, 80'li yıllarda ise yoğun ekonomik bağlantılarla ortak çıkar alanları oluşturmaya hizmet etmiştir.⁹⁰

İslam Konferansı Örgütü içerisinde üzerinde durulan konular genellikle siyasi olmuştur. Günümüze kadar yapılan konferans toplantılarında genellikle Filistin sorunu, Orta Doğu bölgesindeki siyasi meseleler, Kudüs ve statüsü, Kıbrıs, Batı Trakya Türk Azınlığı, Afganistan, Keşmir konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, dünyanın dört bir tarafında müteşekkil olan Müslüman toplulukların durumları da ele alınmıştır. Saydığımız konu başlıklarından başka, silahsızlanma, çevre sorunları, ekonomi, işbirliği arayışları da örgütün gündeminde yer almıştır.

İslam Konferansı Örgütü'nün ekonomik verilerine baktığımızda üyeler arasında Gayri Safi Milli Hâsıla olarak en büyük ülke Türkiye'dir. Örgütün ekonomik gücünün yüzde 16'lık kısmını Türkiye oluşturmaktadır. Örgüte üye ülkeler arasındaki ticaret hacmi 2008 yılı verilerine göre 538 milyar dolardır. Bu rakamın serbest ticari bölgeler ve gümrüklerin kaldırılmasıyla birkaç sene içerisinde 1 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir.

⁸⁸ Al Ahsan. a.g.e., 17.

⁸⁹ Aykan, M. B. (1994). *Turkey's Role In The Organization Of The Islamic Conference: 1960 – 1992*. New York: Vantage Press.

⁹⁰ İnternet: Atlıoğlu, Y. İslam Konferansı Örgütü ve Türkiye. TASAM. Web: <http://www.tasam.org/index.php?altid=33> adresinden 3 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

İslam Konferansı Örgütü'nün kapsadığı coğrafya incelendiğinde dünyanın doğal kaynaklarının önemli bir bölümünün bu coğrafyada bulunduğu görülmektedir. Bu coğrafya'da; Dünya petrol üretiminin % 65'i, kauçuk üretiminin % 70'i, uranyum yataklarının % 39'u, kalay üretiminin % 52'si, hindistan cevizinin % 33'ü, buğdayının % 15'i, pirincinin % 17'si, baharat üretiminin % 39'u, şeker pancarı ve şeker kamışı üretiminin % 31 'i, tütün üretiminin % 20'si, boksit üretiminin % 14'ü, doğal gaz üretiminin % 51 'i, fosfat üretiminin % 41 'i gerçekleştirilmektedir⁹¹.

⁹¹İnternet: İslam Konferansı Örgütü. Web: <http://www.oic-oci.org> adresinden 15 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ'NÜN KURUMSAL YAPISI

Tezimizin birinci bölümünde İslam Konferansı Örgütü'nü ortaya çıkaran tarihi gelişmeleri inceledik. 1969 yılında meydana gelen Mescid-i Aksa yangını Örgütün kuruluşunda son aşamayı oluşturmaktadır. Yangının hemen ardından yapılan Rabat Zirvesi ile İslam ülkelerinin bir araya geleceği, ortak düşmanlarına karşı birlikte hareket edeceği bir kurumsal yapının gerekliliği üzerinde mutabakat sağlanmış ve İslam Konferansı Örgütü kurulmuştur. İslam Konferansı Örgütü İsrail'e ve bu devletin saldırgan politikasına karşı bir tepki şeklinde kurulmuş olmakla beraber, Örgütü sadece bu yönüyle ele almak eksik olacaktır. İslam Konferansı Örgütü önceki sayfalarda açıkladığımız kuruluş felsefesi ve temel hedeflerine uygun olarak İslam ülkeleri arasında siyasi işbirliğinden, ekonomik ve finansal işbirliğine, eğitimden kültüre birçok alanlarda faaliyet göstermektedir. Siyasi ve toplumsal hayatın her yanını kuşatan bu faaliyetlerin yürütülmesi bu amaçla kurulmuş ve düzenli işleyen organlar sayesinde olmaktadır. Dolayısıyla, İslam Konferansı Örgütünü yakından tanımak için kurumsal yapısına bakmak gerekir.

Bu düşüncelerden hareketle, tezimizin bu bölümünde İslam Konferansı Örgütü'nün kurumsal yapısı, organları ve örgütün işleyişini Örgütün anayasası konumunda olan kuruluş Şartını temel alarak ele alıp inceleyeceğiz.

2.1. İslam Konferansı Örgütü Kuruluş Şartı

2.1.1. Şartın niteliği

Kuruluş andlaşması bir uluslararası örgütün sadece ortaya çıkmasına vesile olan bir belge değildir. Kuruluş andlaşması, aynı zamanda, uluslararası örgütün kurumsal yapısını, organlarını, organlarının yetkilerini ve işleyiş usullerini, örgütün nasıl karar alacağını ve bu kararların hukuki ve siyasi etkilerini, üye devletlerle örgüt arasındaki ilişkileri, kısaca örgütün çalışmalarını devam ettirebilmek için gerekli bütün hususları düzenleyen bir belgedir. Bir başka ifadeyle, kurucu andlaşmalar uluslararası örgütlerde bir tür anayasa işlevi yerine getirir. Bu sebeple, bir uluslararası örgütü incelerken, o örgütün varlık sebebi,

yapısı ve işleyişiyle ilgili büyük fotoğrafı görebilmenin en pratik yolu kurucu belgesinden hareket etmektir.

İslam Konferansı Örgütü'nün kurucu belgesi Şart (Charter) olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası örgütlerde kurucu belgenin bir önceki paragrafta belirttiğimiz temel işlevi aynı olmakla birlikte, adlandırılması örgütü kuran devletlerin tasarruflarına bağlı olarak farklı olabilmektedir. Kurucu andlaşmaların adlandırılmasındaki farklılıklar aslında uluslararası andlaşmaların adlandırılmasındaki farklılıklarla aynı sebebe dayanmaktadır. Yine tıpkı andlaşmalarda olduğu gibi, burada da farklı adlandırmaların hukuki veya siyasi bakımından özel bir önemi bulunmamaktadır. Uluslararası örgütlerin uygulamada kurucu belgelerine antlaşma⁹², statü⁹³, anayasa⁹⁴, şart⁹⁵ gibi isimler verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla, İslam Konferansı Örgütü'nün kurucu belgesinin “şart” olarak adlandırılmasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Ancak, “şart” adlandırmasının seçilmesinin özel hukuki ve siyasi etkileri olmamakla birlikte, İslam Konferansı Örgütü'nü kuranların Birleşmiş Milletlerden esinlendikleri, bütün insanlığı ve devletleri kucaklamak için kurulmuş Birleşmiş Milletler modelinin özel bir bağlama uygulanması gibi bir düşünceyle hareket ettiklerini ve bütün İslam dünyasını bir araya getirecek, İslam dünyasının bir tür Birleşmiş Milletleri olacak bir kuruluş tasavvur ettiklerini söylemek mümkündür.

Daha önce de kısaca değindiğimiz İslam Konferansı Örgütü'nün kuruluş şartı, benzer diğer uluslararası örgütlere nazaran çok daha kısadır. Şart on beş bölüm ve otuz dokuz maddeden oluşmaktadır.⁹⁶ Kuruluş şartı içerisinde İslam Konferansı Örgütü'nün hedefleri, temel ilkeleri, organları, ekonomik şartları, üyelik ile ilgili konular belirtilmiştir.

2.1.2. Örgütün amaçları ve ilkeleri

Kuruluş şartının başlangıcında Birleşmiş Milletler Şartı ve insan haklarını koruyan ilkelerin kabul edildiği, hem üye ülkeler içerisinde yaşayan insanların hem de dünyada

⁹² Örneğin, Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması.

⁹³ Örneğin, Avrupa Konseyi'nin kurucu belgesi olan Avrupa Konseyi Statüsü.

⁹⁴ Uluslararası Çalışma Teşkilatının kurucu belgesi anayasa olarak adlandırılmaktadır.

⁹⁵ Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucu belgesi.

⁹⁶ İslam Konferansı Örgütü Şartının Arapça, İngilizce ve Fransızca nüshaları için Örgütün resmi internet sitesine (<http://www.oic-oci.org>) müracaat edilebilir. Tezimizde Şartı incelerken esas olarak İngilizce ve Fransızca metinlerden yararlandık.

yaşayan diğer milletlerin barış ve huzur içerisinde bir arada yaşamalarının amaçlandığı vurgulanmıştır.

Yine kuruluş şartının başlangıcında, İslam Konferansı Örgütü'nün üyeleri arasındaki en önemli bağ ortak İslam inancı olduğu dile getirilmiştir. İslam Dini'nin bir gereği olarak bilinen manevi, ahlaki, sosyal, ekonomik vb. değerlerin korunmasında kararlı olduğu da ayrıca dile getirilmiştir.

Kuruluş şartı içerisinde örgütün amaç ve ilkeleri olarak belirtilen hususları sırasıyla itibarıyla sıralayacak olursak:

- Üye devletler arasında İslam dayanışmasını geliştirmek,
- İktisadi, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer önemli faaliyet sahalarında üye devletler arasında işbirliğini güçlendirmek ve uluslararası örgütlerde üye devletler arasında dayanışmayı yürütmek,
- Irk ayrımını, fark gözetmeyi bertaraf etmeye ve sömürgeciliğin her şeklini ortadan kaldırmaya gayret etmek,
- Adalet üzerine kurulu uluslararası barış ve güvenliği desteklemek için gerekli tedbirleri almak,
- Kutsal yerlerin korunması için sarf edilen gayretleri ve Filistin halkının mücadelesi için sağlanan desteği koordine etmek, haklarını tekrar kazanması ve topraklarını kurtarması için Filistin halkına yardım etmek,
- Bütün Müslüman milletlerin onur, bağımsızlık ve ulusal haklarını korumak amacıyla verdikleri mücadeleyi desteklemek;
- Üye devletler ile diğer ülkeler arasında işbirliği ve anlayışı geliştirmeye elverişli ortam yaratmak

Üye devletler İslam Konferansı Örgütü Şartı içerisinde geçen bu hedefleri yerine getirebilmek maksadıyla bazı ilkeler öne sürmüşler ve bahsi geçen hedeflere ulaşabilmek için bu ilkelere uygun davranılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Bir yandan İslam Konferansı Örgütü'nün, diğer yandan üye devletlerin Örgütü ve kendi arasındaki ilişkilerin yürütülmesine rehberlik eden bu ilkeler şöyle ifade edilmektedir:

- Üye devletlerarasında tam bir eşitlik
- Üye devletlerin içişlerinde özgür olması
- Self-determinasyon / kendi kaderini tayin hakkına herhangi bir şekilde müdahale etmeme
- Üye devletlerin ülkesel bütünlüne, iç ve dış güvenliğine, bağımsızlığına saygı
- Çıkabilecek herhangi bir uyuşmazlığın barışçı yollardan çözümü için çaba sarf etme (görüşme, arabuluculuk, uzlaşma, hakem kararı vb.)
- Herhangi bir üye ülkenin ülkesel bağımsızlığına, siyasi bağımsızlığına, ulusal birliğine karşı güç kullanmaktan kaçınma

2.1.3. Örgütün organları ve üyelik

Şartın üçüncü bölümünün beşinci maddesi içerisinde örgütün organlarının neler olduğu hakkında bilgi verilmektedir. Burada on bir adet organ anılmıştır. Anılan organlar şunlardır:

- 1- İslam Zirvesi (Konferansı)
- 2- Dışişleri Bakanları Konferansı (Dışişleri Bakanları Konseyi)
- 3- Daimi Komiteler
- 4- Yürütme Komitesi
- 5- Uluslararası İslami Adalet Divanı
- 6- Daimi İnsan Hakları Komisyonu
- 7- Daimi Temsilciler Komitesi
- 8- Genel Sekreterlik
- 9- Destekleyici Organlar
- 10- Uzman Komiteler
- 11- Bağlı Kuruluşlar

Şart içerisinde örgüte üyeliğin nasıl olacağı da belirtilmiştir. Buna göre Birinci Zirve Konferansı ile Birinci ve İkinci Dışişleri Konferansı'na katılan ve bununla beraber kuruluş şartını imzalayan devletler teşkilata üye olarak kabul edilmiştir. Ayrıca İslam Konferansı Örgütü'nün şartını kabul edeceğini beyan eden her devlet örgüte katılma hakkına sahiptir.

Örgüte üyelik başvurusu Dışışleri Bakanları Konferansı'ndan önce Genel Sekreterliğe yapılmaktadır. Üyelik hakkındaki kararlar Dışışleri Bakanları Konferansı tarafından alınmaktadır. Burada üyelik kararının alınabilmesi için üyelerin üçte ikisi çoğunluğunun onayı gerekmektedir.

Şart içerisinde dikkat çeken bir başka nokta da diğer örgütlerle ilişkiler hadisesidir. Uluslararası nitelikteki İslami örgütler ile İslam Konferansı Örgütü arasındaki ilişkiler geliştirme görevi Genel Sekreterliğe verilmiştir. Burada ana esas İslam Konferansı Örgütü şartı içerisindeki öngörülen hedefler çerçevesinde bir işbirliğidir.

İslam Konferansı Örgütü üyeliğinden çekilme hadisesi de şu şekilde cereyan etmektedir. Şarta göre üyelikten çekilmek isteyen herhangi bir devlet, bütün üye devletlere bildirilmek üzere Genel Sekreterliğe yazılı bir ihbar göndermek suretiyle üyelikten çekilebilir. Çekilmek için başvuran ülke başvurduğu mali yılın sonuna kadara mali yükümlülüklerine bağlı kalmak ve ödemesi gereken mali tutarı ödemekle yükümlüdür. Bundan başka İslam Konferansı Örgütü'ne üye ülkeler de örgütün temel felsefesine ve amaçlarına aykırı davranan başka bir üye ülkenin üyeliğini askıya alma şansına sahiptir.

Şart içerisinde kuruluş şartı üzerinde değişikliğin hangi koşullarda yapılabileceği de belirtilmiştir. Buna göre kuruluş şartı içerisinde yapılacak herhangi bir değişiklik için üye devletlerden üçte ikisinin onayı gerekmektedir. Şart içerisinde yorum konusunda ise şu hususlar dile getirilmiştir. Şarta göre herhangi bir maddenin yorumundan, uygulamasından ve yerine getirilmesinden doğacak herhangi bir sorunda sorun barışçı bir şekilde ve bütün durumlarda müzakere, görüşme, uzlaşma veya hakem kararlarıyla çözümlenir.

Şart içerisinde onaylama hususu da şu şekilde açıklanmıştır. Buna göre üye devletler kendi iç hukuklarında belirtilen prosedüre uygun olarak kuruluş şartını onaylarlar. Kuruluş şartının onayı ile ilgili olarak İslam Konferansı Örgütü içerisinde oldukça esnek uygulamalar göze çarpmaktadır. Bir ülke şartı onaylamasa dahi üyeliği devam edebilmektedir.

Şart içerisinde İslam Konferansı Örgütü'nün resmi dilleri olarak Arapça, Fransızca, İngilizce belirtilmiştir.

2.2. İslam Konferansı Örgütü'nün Temel Organları

İslam Konferansı Örgütü'nün dört temel organı mevcuttur. Bu temel organlar şunlardır:

- İslam Zirve Konferansı
- Dışişleri Bakanları Konferansı
- Genel Sekreterlik
- Uluslararası İslam Adalet Divanı

Şimdi İslam Konferansının bu dört ana organını kuruluşu, yapısı, çalışma usulleri ve işlevleri itibariyle daha yakından inceleyeceğiz.

2.2.1. İslam zirve konferansı

İslam Konferansı Örgütü'nün en yüksek karar organı olan ve ilke olarak üç yılda bir toplanan Zirve Konferanslarına, üye ülkeler devlet başkanları düzeyinde katılmaktadırlar. Bu konferanslarda İslam Konferansı Örgütü'nün izleyeceği temel siyasetlerin esası belirlenir ve İslam Dünyası'nı ilgilendiren konularda ve ilgili sorunlarda örgütün nasıl tavır ve tutum belirleyeceği ile ilgili kararlar alınır. Bu konferansların her toplantısında İslam Zirvesi Dönem Başkanı seçilmektedir.⁹⁷

Suudi Arabistan'da 1981 yılı içerisinde yapılan toplantıda alınan karar uyarınca İslam Zirve Konferansı'nın üç yılda bir toplanmasına karar verilmiştir. İslam Zirve Konferansı gerek duyulması halinde olağanüstü olarak da toplanabilme imkânına sahiptir.

İslam Konferansı Teşkilatının kuruluşundan bu yana on Zirve Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bunların yer ve tarihleri şöyledir:

1. İslam Zirve Konferansı 22-25.09.1969 Rabat - Fas
2. İslam Zirve Konferansı 22-24.02.1974 Lahor - Pakistan
3. İslam Zirve Konferansı 25-28.01.1981 Mekke - Suudi Arabistan
4. İslam Zirve Konferansı 16-19.01.1984 Kazablanka - Fas

⁹⁷ İslam Zirve Konferansları için bkz. http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=132 adresinden 29 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

5. İslam Zirve Konferansı 26-29.01.1987 Kuveyt-Kuveyt
6. İslam Zirve Konferansı 09-11.12.1991 Dakar - Senegal
7. İslam Zirve Konferansı 13-14.12.1994 Kazablanka - Fas
8. İslam Zirve Konferansı 9-11.12.1997 Tahran - İran
9. İslam Zirve Konferansı 8-14.11.2000 Doha - Katar
10. İslam Zirve Konferansı 11-18.10.2003 Putrajaya – Malezya
11. İslam Zirve Konferansı 8-14.03.2008 Dakar-Senegal

Birinci zirve 21 Ağustos 1969 tarihinde bir Müslüman gibi görünerek Mescid-i Aksa Camii cemaatinin içine sızan ve yirmi iki ay boyunca bir Müslüman gibi ibadet eden Michael Denis Ruhan adlı bir Yahudi'nin Selçuklu Atabeyi Nureddin Zengi zamanında yaptırılan minberi ateşe vermesi olayının arkasından gerçekleştirilmiştir. Bu toplantının ağırlıklı konusu Filistin Meselesi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti bu zirveye Dışişleri Bakanı başkanlığında bir heyetle katılmıştır.

İkinci zirve ise 1973 Arap – İsrail Savaşı'nın ardından Pakistan'ın Lahor kenti içerisinde gerçekleştirilmiştir. Arap – İsrail savaşları bağlamında üye ülkelere İsrail ile ilişkilerini kesme çağrısı yapılmıştır. Konuyla alakalı olarak İran ve Türkiye'ye yönelik bazı ithamlarda da bulunulmuştur. Bu zirvede ekonomi ve ekonomik işbirliği ile alakalı bazı kararlar da alınmıştır. İslam Dayanışma Fonu ve İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasına karar verilmiştir.

Üçüncü zirve 1981 yılının 25-28 Ocak ayı içerisinde Suudi Arabistan'ın Mekke ve Taif şehirlerinde yapılmıştır. Bu zirvede üzerinde durulan başlıca konular şunlardır:

- Filistin'de yaşananlar
- Mısır ile İsrail arasında imzalanan ve büyük tepki çeken Camp David andlaşması
- İran – Irak Savaşı
- Afganistan'ın Ruslar tarafından işgali

Toplantının ardından daha sonra Mekke Deklarasyonu olarak anılan bir bildiri yayınlandı. Bu bildiri içerisinde dili, rengi, kültürü ne olursa olsun Müslümanların tek bir millet olduğu vurgulanmıştır.

Zirvelerin dördüncüsü 1984 yılı içerisinde Ocak ayının 16-19 tarihleri arasında Fas'ın Kazablanka şehrinde gerçekleştirilmiştir. Kazablanka zirvesi içerisinde daha önce İsrail ile Camp David Andlaşmasını imzalaması nedeniyle üyeliği askıya alınan Mısır'ın yeniden üye olmasına karar verilmiştir. Türkiye ilk deva bu toplantıya cumhurbaşkanı düzeyinde katılmıştır. Türkiye, 1984 yılında Kazablanka'da yapılan Dördüncü İslam Zirve Konferansına ve 1987 yılında Kuveyt'te yapılan Beşinci İslam Zirve Konferansına Cumhurbaşkanı Kenan Evren başkanlığında heyetlerle iştirak etmiştir. Bu zirve içerisinde görüşülen önemli konular şunlardır:

- Mısır'ın yeniden üyeliği
- Filistin ve Kudüs sorunu
- Rusların Afganistan'dan çekilmesi
- Kıbrıs, Namibya ve Mayote Adaları sorunu
- İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi

Beşinci zirve Kuveyt'te 26-29 Ocak 1987 tarihinde yapılmıştır. Bu zirveye yirmi yedi devlet ve hükümet başkanı katılmıştır. Bu zirvede çok çeşitli konuları içeren bir gündem oluşturulmuştur. Gündemin başlıca konuları; İran – Irak Savaşı, Filistin, Afganistan, Lübnan, Kıbrıs ve Müslüman azınlıklar olmuştur. Zirve sonrasında ırkçılığın her türlü, terörizmin her çeşidi ve bunları devlet politikası olarak kullananlar kınanmıştır.

İslam Zirve Konferanslarının altıncısı ise Senegal'in başkenti olan Dakar şehrinde 6 Aralık 1991 tarihinde yapılmıştır. Türkiye bu zirve konferansında merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından temsil edilmiştir. Bu toplantı İslam Zirve Konferansları arasında en önemli toplantıların başında gelmektedir. Bu toplantının önemi bahsi geçen tarihte dünya üzerinde çok önemli değişimlerin, dönüşümlerin yaşanmasından ileri gelmektedir.

Bu dönemde;

- İran – Irak arasında sekiz yıldır süregelen savaş sona ermiş
- Irak Kuveyt'i işgal etmiş
- Birleşmiş Milletlerin kararlarıyla oluşturulmuş birçok taraflı güç tarafından gerçekleştirilen Körfez Savaşı ile Irak Kuveyt'ten çıkarılmış

- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla bölgede yeni oluşumlar başlamıştır.

Dünyanın çok önemli değişim ve dönüşümler yaşadığı bu kritik dönemde gerçekleştirilen bu zirveye Suudi Arabistan Kralı Fahd, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ve Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin katılmaması zirvenin önemine gölge düşürmüştür.⁹⁸

Bu konferansın bir başka önemi de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla bölgede ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetlerinden birisi olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin de üyeliği kabul edilmiştir. Ayrıca konferansın ardından bir Dakar Deklarasyonu da yayınlanmıştır.

Konferansın ardından 11 Ocak 1993 tarihinde yine Senegal'in başkenti Dakar'da genişletilmiş bir Başkanlık Divanı toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Türkiye'yi temsilen merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal da katılmıştır. Başkanlık Divanı toplantısı içerisinde özellikle Bosna – Hersek'te yaşanan Sırp zulmü ve Bosnalı Müslümanların durumu ele alınmıştır. Ayrıca yurtlarından sınır dışı edilen dört yüz Filistinlinin durumu üzerine de görüşmeler yapılmıştır.

İslam Zirve Konferanslarının yedincisi Fas'ın Kazablanka şehrinde 13-15 Aralık tarihleri arasında düzenlenmiştir. Bu zirve “kardeşlik ve yeniden canlanma zirvesi” olarak adlandırılmıştır. Zirvede Türkiye cumhurbaşkanı Süleyman Demirel başkanlığındaki bir heyetle temsil edilmiştir. Zirvenin sonucunda sonuç bildirgesi ve Kazablanka Bildirgesi yayınlanmıştır. Ayrıca Bosna – Hersek ve Jamnu – Keşmir üzerine birer deklarasyon yayınlanmıştır.⁹⁹

Sekizinci zirve 9-11 Aralık 1997 tarihinde İran'ın başkenti Tahran'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede de Türkiye cumhurbaşkanı Süleyman Demirel başkanlığındaki bir heyetle temsil edilmiştir. Sekizinci zirve “itibar, diyalog ve katılım” başlıklarında meydana gelmiştir. Toplantının sonucunda üç deklarasyon yayınlanmıştır. Bunlar Tahran Bildirgesi, Tahran Görüşü Açıklaması ve Sonuç Bildirgesi'dir.

⁹⁸Ataman, M. (2006). İKÖ: Müslüman Ülkelerin Birleşmiş Milletleri. Ş. Çalış, B. Akgün ve Ö. Kutlu. (Editörler). *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*. Konya: Çizgi Kitabevi, 596-97.

⁹⁹ The Seventh Session of the Islamic Summit Conference, *İslam Konferansı Örgütü İnternet Sitesi*, <http://www.oic-oci.org/english/is/7/7th-is-summits.htm> adresinden 14 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

Bahsi geçen belgelerde şu hususlar dikkat çekmiştir:

- Filistin ve Kudüs sorunu İslam'ın en önemli sorunlarından birisidir ve İslam Dünyası uluslararası platformlarda aktif olarak İsrail'in kınanmasını ve sınırlandırılmasını sağlayacak girişimlerde bulunmalıdır
- Bosna – Hersek, Jamnu – Keşmir, Kosova, Afganistan ve Somali sorunları tartışılmıştır.
- Irak'ın Kuveyt işgali, Ermenistan'ın Azerbaycan işgali, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1986 Libya saldırısı kınanmıştır.
- Kıbrıs Türk Halkı ile dayanışma içinde olduğu belirtilmiştir.
- İsrail ile askeri ilişkileri geliştiren ülkeler kınanmıştır.
- Ayrıca silahsızlanmadan, ekonomik ve kültürel konulara kadar çeşitli alanlarda görüşler duyurulmuştur.¹⁰⁰

Dokuzuncu İslam Zirve Konferansı Katar'ın başkenti Doha'da 12-13 Kasım 2000 tarihinde toplanmıştır. Bu konferansta Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer önderliğindeki bir heyetle temsil edilmiştir. Bu zirvede de Sonuç Bildirgesi, Doha Bildirgesi ve El-Aksa İntifadası adıyla üç belge ilan edilmiştir.¹⁰¹

Bahsi geçen belgelerde dikkati çeken hususlar şunlar olmuştur:

- İslam Konferansı Örgütü'nün kurulmasına neden olan Filistin ve Arap – İsrail sorununa yer verilmiştir.
- Afganistan, Kıbrıs, Bosna – Hersek, Kosova konular ele alınıp değerlendirilmiştir.
- 11 Eylül saldırıları kınanmıştır.

Onuncu İslam Zirve Konferansı Malezya'nın idari başkenti Putrajaya'da yapılmıştır. Malezya'nın idari Başkenti Putrajaya'da yapılan Onuncu İslam Zirve Konferansında Türkiye, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında bir heyetle temsil edilmiştir.

On birinci İslam Zirve Konferansı Senegal'in başkenti Dakar'da düzenlenmiştir. Toplantının kapanış oturumu Senegal Cumhurbaşkanı Abdulaye Vade'nin Dakar bildirisini

¹⁰⁰ The Eight Session of the Islamic Summit Conference, *İslam Konferansı Örgütü İnternet Sitesi*, <http://www.oic-oci.org/english/is/8/8th-is-summits.htm> adresinden 15 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

¹⁰¹ The Ninth Session of the Islamic Summit Conference, *İslam Konferansı Örgütü İnternet Sitesi*, <http://www.oic-oci.org/english/is/9/9th-is-summits.htm> adresinden 16 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

okunmasıyla sona ermiştir. Ajanslarda yer aldığı şekliyle bildiride, Müslüman dünyasının 21. yüzyılda birçok sorunla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Bildiride 11. İKÖ zirvesinin en önemli toplantılardan biri olduğu, Müslüman toplumunun birlikte olması gerektiği, dünyanın barış ve istikrarının korunmasına önem verdiği ve bunun İKÖ' nün en önemli yaklaşımlarından biri olduğu vurgulanmıştır. Bildiride, zirveye katılan devlet ve hükümet başkanlarının İslam dünyasının görüşlerinin bütün dünyada daha iyi tanınması için Mekke zirvesinde alınan kararlar ve 10 yıllık hareket planı doğrultusunda çalışılması gerektiği vurgulanmıştır. Terörizmin hiçbir dinle, renkle ya da ülkeyle bağlı olmayan dünya çapında bir sorun olduğu da belirtilerek, 11. İKÖ zirvesine ev sahipliği yapan Senegal ile bağlantılı olarak Afrika kıtasının ön plana çıktığı kaydedilmiştir.

Sonuç bildirgesinde¹⁰², Taliban, El Kaide ve diğer gruplar Afgan halkına yönelik saldırıları gerekçesiyle kınanmıştır, Kıbrıs'ta Müslüman Türklerin haklı davasına verilen destek yinelenmiştir¹⁰³. İKÖ'nün Kuzey Kıbrıs ile ilgili önceki kararlarına da atıfta bulunan bildirgede, Kıbrıs Türklerine uygulanan izolasyonların sona erdirilmesi konusundaki çağrı tekrarlanarak, ilk adımda yaptırımların kaldırılması için uluslararası toplumun güçlü katkısı istenmiştir. Ada'nın iki kesimli olduğu ve iki kesimin de eşit haklara sahip olması gerektiğine işaret edilen bildiride, Kıbrıs Rum Kesimi'nin de BM Planı çerçevesinde çözüm yolunda hareket etmesinin gerektiği ifade edilmiştir. İKÖ üyesi ülkelerin Kuzey Kıbrıs'a üst düzey ziyaretlerde bulunması, işadamları heyetleri göndermesi, kültürel ve sportif alanlarda ilişkilerin artırılması konusuna da vurgu yapılmıştır.

Zirvede ayrıca, Kosova'nın bağımsızlığının not edildiği, İKÖ' nün Kosova halkıyla dayanışma içinde olduğu ifade edilmiştir. Batı Trakya'daki Türk azınlığa desteğin dile getirildiği bildirgede, Yunanistan bir kez daha buradaki Türk azınlığın kimlik ve haklarının güvence altına alınması için gerekli tüm önlemleri almaya çağrılmıştır. Gümülcine ve İskeçe'nin seçilmiş müftülerinin de resmi müftü olarak tanınması istenmiştir.

11'inci İKÖ Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin sonuç bildirisinde, terörizmin uluslararası barış, istikrar ve güvenlik için tehdit oluşturmaya devam ettiği belirtilerek, herhangi bir dinle, özellikle de İslam ile terör saldırılarının ilişkilendirilmesinin

¹⁰² Sonuç bildirgesinin tam metni Web: <http://www.oic-oci.org/is11/french/11COM-FINAL-fr.pdf> adresinden 24 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.

¹⁰³ İnternet: <http://www.milligazete.com.tr/index.php?action=show&type=news&id=69118> adresinden 28 Haziran 2004 tarihinde alınmıştır.

teröristlerin işine yarayacağı kaydedilmiştir. Uluslararası dayanışma ve işbirliği olmadan terörizmle mücadele etmenin mümkün olmadığı ifade edildiği bildiride, uluslararası toplumun teröristlerin ve destekçilerinin tanımlanması, kınanması ve cezalandırılması konusunda ortak bir tavır geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç bildirisinde, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün İSEDAK Başkanı olarak yaptığı konuşmanın önemine dikkat çekilerek, Gül'e özellikle İKÖ üyeleri arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine İSEDAK olarak yapılan katkıdan dolayı teşekkür edilmiştir.

Zirvede konferansın kırk yıldır yürürlükte olan ana şartının değişikliği iki yıllık aktif çalışmadan sonra yapılmıştır. En önemli değişiklikler, üyelik ve oylama maddelerinde olmuştur. Yapılan değişikliklere göre, ana şartın girişinde insan hakları, üye ülkelerin kendi kendini yönetme haklarının korunması ve birbirlerinin iç işlerine, bağımsızlıklarına, toprak bütünlüklerine egemenliklerine saygılı olması gerektiği belirtilmiştir. Yapılan değişikliklerden birisinin ise, üye ülkelerde kadınların haklarının korunması ve hayatın tüm alanlarında yer almalarının sağlanması olduğu kaydedilmiştir.

Değişikliklerin, Birleşmiş Milletler şartı ve uluslararası kanunlar temel alınarak desteklenmesinin onaylandığı belirtilerek, Kudüs'ün başkent olduğu bağımsız ve egemen bir Filistin devletinin kurulması ve desteklenmesi metinleri yeni şartta yer almıştır. Ortak İslam pazarının kurulması ve üye ülkelerinin ekonomilerinin entegrasyonu, İslam dünyasındaki aile yapısının ve çocuklarının korunmasına yönelik maddelerde de günümüz şartlarına ve modern toplum düzenine uyması gerektiği vurgulanmıştır.

Üyelik konusu ana şarttaki en önemli değişikliklerden biri olarak şartta yer almıştır. Buna göre, İKÖ"ye üye olma şartı olarak, çoğunluğu Müslüman olan BM üyesi ülkelerin, Dışişleri Bakanları toplantısında yapacağı üyelik başvurusunun, alınacak konsensüs kararıyla mümkün olabileceği belirtilmiştir. İKÖ bünyesinde gözlemci olarak yer almak da aynı şartlara tabidir.

İKÖ olağanüstü zirve toplantılarıyla ilgili olarak İslam toplumunu ilgilendiren konular söz konusu olduğu zaman, ya bir üye ülke ya Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısıyla ya da genel sekreter önerisiyle olmasına karar verilmiştir. Bu arada Genel Sekreterlik merkezinin Kudüs bağımsızlığını kazanana kadar Cidde olduğu belirtilmiştir. Oylama konusunda da, Dışişleri Bakanları Konseyi"nin kendi kurallarını oluşturduğu kaydedilerek, kararların üçte

iki çoğunlukla alınacağı ifade edilmiştir. Yeni şarta göre, üyelikten ayrılmak isteyen ülkeler bu isteklerini bir yıl önceden bildirecekler ve genel sekreter de bu konuda üye ülkeleri bilgilendirecektir

Zirvenin sonuç bildirgesinde İsrail'in Filistin topraklarındaki kuşatma ve işgalleri kınanmıştır. Bildiride, Kudüs Komitesi Başkanı Fas Kralı altıncı Muhammed'in Filistinlerin haklı mücadelesi için uluslararası alanda yaptığı görüşmeler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi düzeyindeki çabaları ve İsrail'e baskı yapılması yönünde ortaya konulan mesajdan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.

Ürdün Kralı Abdullah'a da Kudüs'teki kutsal yerlerin korunması yönündeki çabalar için teşekkür edilmiştir. İsrail'in Filistinlilere karşı kullandığı gücün, yaptığı insan hakları ihlalleri ve savaş suçlarının çok sayıda Filistinli sivilin ölümüne ve yaralanmasına, çocuk ve kadınların mağduriyetine neden olduğu vurgulanmıştır. İsrail'in Gazze Şeridi'nde devam eden operasyonları ve bunların sonuçlarıyla ilgili ciddi endişelerin de dile getirilen bildiride, Ortadoğu Dörtlüsü, BM Güvenlik Konseyi başta olmak üzere tüm uluslararası camia, Filistin'de süren siyasi ve insani kriz için acil çaba göstermeye çağırılmıştır.

Filistin-İsrail uyuşmazlığının çözümü için oluşturulan "Yol Haritası"na, Annapolis ve Paris Konferansları'na atıfta bulunularak, Filistin-İsrail çatışması özelinde, Arap-İsrail çatışması genelinde adil, kalıcı ve kapsamlı bir çözüm bulunması için ciddi çaba gösterilmesi çağrısı yapılmıştır. Lübnan'ın terörizmle mücadele konusundaki çabalarına destek verildiği açıklanan bildirgede, Darfur'daki olumlu gelişmelerin de memnuniyetle karşılandığını kaydedilmiştir.

2.2.2. Dışişleri bakanları konferansı

Teşkilatın en etkin karar mercii olan Dışişleri Bakanları konferansı örgütün ikinci yüksek karar organıdır.¹⁰⁴ Dışişleri Bakanları konferansı, dışişleri bakanları ya da onların remi temsilcileri seviyesinde yılda bir kez olağan toplantısını yapar. Üye devletlerin üçte

¹⁰⁴ Haynes. a.g.e., 152.

ikisinin uygun görmesi durumunda Genel Sekreter ya da üye devletlerden birisinin talebi üzerine olağanüstü toplantıya çağırılabilir.¹⁰⁵

Dışışleri Bakanları Konferansı'nın başlıca hedefleri ve yapısı şu şekildedir:

- İslam Konferansı Örgütü'nün genel uygulama esaslarını incelemek
- İslam Konferansı Örgütü'nün genel amaç ve hedeflerine, kurallarına uygun ortak yarar bulunan konularda karar almak
- Önceki toplantılarda alınan kararların uygulanmasının takibini yapmak
- Mali komite raporunu görüşmek
- Genel Sekreterlik bütçesini kabul etmek
- Genel Sekreter ve dört yardımcısını atamak
- Gelecek toplantıların tarihini ve yerini belirlemek

Dışışleri Bakanları Konferansı'nda karar ve tavsiyeler üçte iki çoğunlukla kabul edilir. Her yıllık toplantıda dönem başkanını seçer. Genellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısı öncesinde New York'ta da bakanlar yürütülecek ortak politikaları ve ortak tutumları saptamaktadır.¹⁰⁶ Bugüne kadar 36 kez toplanmıştır. Son toplantı Suriye'nin başkenti olan Şam'da 23 – 25 Mayıs 2009 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁷

2.2.3. Genel sekreterlik

Genel Sekreterlik örgütün sürekli ve yürütme organıdır. Genel Sekreterliğin merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde kentindedir. 1970 yılında yapılan Birinci İslam Dışışleri Bakanları Konferansında kurulmuş olan Genel Sekreterlik, İcra organı olarak Teşkilatının yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak kendisine verilen görevleri yürütmektedir. Görevlerini yürütürken kendisine teşkilatın bağlı ve ilgili kuruluşları yardım etmektedir. Genel Sekreterlik, Zirve ve Dışışleri Bakanları Konferanslarınca alınan karar ve tavsiyelerin uygulanmasına nezaret etmektedir.

¹⁰⁵ Dışışleri Bakanları Konferansları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=133 adresinden 31 Ocak 2010 tarihinde alınmıştır.

¹⁰⁶ Ataman. (2006). a.g.e., 598.

¹⁰⁷ İslam Konferansı Örgütü İnternet Sitesi, Dışışleri Bakanları Konferansı Başlığı. Web: http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=133 adresinden 4 Ocak 2010 tarihinde alınmıştır.

Genel sekreterliğin bünyesinde her biri bir genel sekreter yardımcısı tarafından yönetilen siyasi, ekonomik, bilimsel, teknolojik, kültürel, idari ve mali daireler bulunmaktadır.¹⁰⁸

Genel Sekreterlik, Dışışleri Bakanları Konferansı tarafından atanan bir sekreter tarafından yönetilir. Genel sekreterliğin kuruluşundan bu yana sekreterlik görevinde bulunmuş kişiler şunlardır:

- Tunku Abdul Rahman (Malezya) 1970-1973
- Hassan Thami (Mısır) 1974-1975
- Dr. Amadou Karim Gaye (Senegal) 1975-1979
- Habib Chatty (Tunus) 1979-1984
- Syed Sharifuddin Pirzada (Pakistan) 1985-1988
- Dr. Hamid Al-Gabid (Nijer) 1989-1996
- Dr. Azeddine Laraki (Fas) 1996-2001
- Dr. Abdulvahid Belkeziz (Fas) 2001- 2005
- Prof.Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu (Türkiye) 2005-Devam ediyor

2.2.4. Uluslararası islam adalet divanı

1981 yılında gerçekleştirilen Üçüncü Zirve Konferansı sırasında alınan kararla kurulan Uluslararası İslam Adalet Divanı örgütün dördüncü temel organıdır. Uluslararası İslam Adalet Divanı teşkilatın en yüksek yargı organıdır.

Uluslararası İslam Adalet Divanı'nın merkezi Kuveyt'te bulunmaktadır. Uluslararası İslam Adalet Divanı'nın toplam yedi üyesi bulunmaktadır. Bu üyeler üye devletlerin önerdiği adayların Dışışleri Bakanları Konferansı tarafından seçilmesiyle bir araya gelirler.

Uluslararası İslam Adalet Divanı'nın başlıca görevleri şunlardır:

- Üye devletlerin andlaşma ve sözleşmeden doğan sorumlulukları da dâhil, havale ettikleri her türlü meseleyi görüşmek
- Üye ülkeler arasında çıkacak anlaşmazlıklar hakkında karar vermek

¹⁰⁸ Haynes. a.g.e., 152.

- Örgütün kuruluş şartından kaynaklanan sorunları karar bağlamak
- İstenen konularda istişari görüş bildirmek¹⁰⁹

2.2.5. Diğer organlar

İslam Konferansı Örgütü'nün temel organları dışında kuruluş şartında belirtilen amaçları gerçekleştirmek için çok sayıda ve farklı statülerde yardımcı kuruluşlar bulunmaktadır. Bunları daimi komiteler, uzman komiteler, yardımcı organlar, uzman kuruluşlar, İslam Üniversiteleri ve bağlı kuruluşlar başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.2.6. Daimi komiteler

Örgüt bünyesinde üç daimi komite bulunmaktadır. Her biri bir üye devletin devlet başkanının başkanlığı altında faaliyet göstermektedir. Daimi komitelerin toplantılarında her üye ülke ilgili birer bakan tarafından temsil edilmektedir. Mevcut daimi komiteler şunlardır:

2.2.6.1. Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi:

Pakistan Cumhurbaşkanlığı'nın önderliğinde çalışmalarını yürütmektedir. Müslüman ülkeler arasında bilim ve teknoloji alanlarında çeşitli işbirliği yolları geliştirmek başlıca amaçları arasındadır.

2.2.6.2. Enformasyon ve Kültürel İşler Daimi Komitesi:

Senegal Cumhurbaşkanı'nın yöneticiliğinde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. İlgili bakanların katılımı ile çeşitli toplantılar yapmaktadır. Çeşitli programlar ve teklifler hazırlar. Ana hedefi üye devletlerarasında bilgi ve kültür sektöründe gelişmeler sağlamaktır.

2.2.6.3. Ekonomik ve Ticaret İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK):

İSEDAK 1981 yılında Mekke ve Taif'de düzenlenen Üçüncü İslam Zirve Konferansında kurulmuş olan üç daimi komiteden biridir. Üçüncü Zirvede kurulan Bilimsel ve Teknolojik

¹⁰⁹ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. (1993). Ankara, 18.

İşbirliği Daimi Komitesi (COMSTECH)'nin başkanlığına Pakistan Devlet Başkanı, Enformasyon ve Kültür İşleri Daimi Komitesi (COMIAC)'nin başkanlığına ise Senegal Devlet Başkanı seçilmiştir. İSEDAK ise, başkanı seçilemediğinden 1984 yılına kadar faaliyete geçememiştir. 1984 yılı başında Kazablanka'da yapılan Dördüncü İslam Zirve Konferansında, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın başkanlığına seçilmesi üzerine İSEDAK, aynı yıl Kasım ayında İstanbul'da yapılan Birinci Toplantısı ile faaliyetlerine başlamıştır.¹¹⁰

Üçüncü İslam Zirvesinde kabul edilen karar gereğince İSEDAK'ın görevleri şunlardır:

- İKT tarafından ekonomik ve ticari işbirliği alanında alınmış ve alınacak kararların uygulanmasını izlemek;
- Üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğini güçlendirebilecek tüm önlemleri almak;
- Üye ülkelerin ekonomik ve ticari alanlardaki kapasitelerini arttırmaya yönelik programlar hazırlamak ve öneriler sunmak.¹¹¹

1981 yılında yapılan Üçüncü İslam Zirvesinde kabul edilen İSEDAK'ın ilk Eylem Planında belirlenen on işbirliği alanı şunlardır;

- Ticaret
- Sanayi
- Tarım ve Gıda
- Ulaştırma, Haberleşme ve Turizm
- Bilim ve Teknoloji
- Enerji
- İşgücü ve Sosyal Konular
- Parasal ve Mali Konular
- Nüfus ve Sağlık
- Teknik İşbirliği

¹¹⁰Karlık, R. (1998). *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Ankara: Turhan Kitabevi, 79-81.

¹¹¹Fendoğlu, H. T. (1988). *Türkiye ve Ortadoğu*. İstanbul: Akabe Yayınevi, 144.

İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) Başkanlık Divanının daimi olmayan üyeleri üç yılda bir yapılan seçimlerle yenilenmektedir. Son olarak 14-17 Kasım 2007 tarihlerinde İstanbul'da yapılan Yirmi üçüncü İSEDAK Toplantısında, İSEDAK İç Tüzüğü uyarınca Başkanlık Divanı Üyeleri yenilenmiştir. İSEDAK Başkanlık Divanı Üyeleri İzleme Komitesini de oluşturmaktadır. Yenilenen Başkanlık Divanı şu şekilde oluşmaktadır:¹¹²

- 1-Türkiye Cumhuriyeti: Daimi Başkan
- 2- Suudi Arabistan Krallığı: Daimi Başkan Yardımcısı
- 3-Filistin Devleti: Daimi Başkan Yardımcısı
- 4-Malezya: 10. İslam Zirve Konferansı Başkanı Sıfatıyla Başkan Yardımcısı
- 5-Kuveyt Devleti: Arap Bölgesini Temsilen Başkan Yardımcısı
- 6-İran İslam Cumhuriyeti: Asya Bölgesini Temsilen Başkan Yardımcısı
- 7-Kamerun Cumhuriyeti: Afrika Bölgesini Temsilen Başkan Yardımcısı
- 8-Pakistan İslam Cumhuriyeti: Raportör
- 9-Katar Devleti: Önceki Bürodan Gelen Üye
- 10-Endonezya Cumhuriyeti: Önceki Bürodan Gelen Üye
- 11-Sierra Leone Cumhuriyeti: Önceki Bürodan Gelen Üye

2.3. Uzman Komiteler

Uzman komiteler örgüt bünyesinde kurulan ancak Mali İşler Komitesi haricinde daimi niteliği olmayan komitelerdir. Bu komiteler ilgi alanlarına giren konularla alakalı çeşitli araştırmalar yapar ve incelemelerde bulunur. İlgi alanlarına giren konularda çalışan diğer uluslararası örgütlerin çalışmalarını ve faaliyetlerini takip ederler.

Uzman komiteler çalışmalarını belirli aralıklarla Dışişleri Bakanları Konferansı'na ve İslam Zirve Konferansı'na sunarlar. Uzman komitelerin herhangi bir şekilde karar alma yetkileri bulunmamaktadır.

¹¹² İSEDAK. Web: <http://www.comcec.org/TR/icerik.aspx?iid=131> adresinden 23 Ocak 2010 tarihinde alınmıştır.

Bugüne kadar kurulmuş bazı önemli uzman komiteler şunlardır:

- Ekonomik, Kültürel ve Sosyal İşler Komisyonu (1976 – İstanbul)
- Kudüs Komitesi (1975 – Cidde)
- İslam Barış Komitesi (1981 – Mekke)
- Mali İşler Komitesi
- Mali Kontrol Organı
- Afganistan Ad Hoc Komitesi (1980 – İslamabat)
- Güney Afrika ve Namibya Komitesi (1987 – Kuveyt)
- Filipin Müslümanları Komitesi (1973 – Bingazi)
- Filistin Komitesi
- Keşmir Komitesi
- Bosna Hersek Komitesi

Uzman komitelerin en önemlilerinden birisi Ekonomik, Kültürel ve Sosyal İşler Komisyonu'dur. (1976 – İstanbul) bu komisyon her yıl toplanan Dışişleri Bakanları Konferansı öncesinde bir araya gelerek konferansın gündemini hazırlamaktadır. Ayrıca gündem ile ilgili tavsiye kararlarını da konferansa sunar.

2.3.1. Yardımcı organlar

Örgütün yardımcı organları İslam Zirvesi ve dışişleri Bakanları Konferansı tarafından kurulurlar. Örgüte üye ülkeler kendiliğinden bu alt birimlere üye olabilecekleri gibi dilerlerse şerh de koyabilir üye olmayabilirler. Örneğin ülkemiz İslam Fıkıh Akademisine üye değildir.

Örgütün başlıca yardımcı organları şunlardır:

- İslam Fıkıh Akademisi (Cidde-Suudi Arabistan)
- İslam Ticareti Geliştirme Merkezi (Kazablanka-Fas)
- İslam Teknoloji Enstitüsü (Dakka-Bengaldeş)

- İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Merkezi (İstanbul-Türkiye)
- İslam  lkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eēitim Merkezi (Ankara-Türkiye)
- İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı (Cidde-Suudi Arabistan)
- Kudüs Fonu ve Vakfı (Cidde-Suudi Arabistan)

Bu Kuruluşlardan İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı ile Kudüs Fonu ve Vakfı'nın b t çeleri  ye ülkelerin gönüllü katkılarından oluşmaktadır.

2.3.1.1. İslam Ticaret Merkezi

1981 yılında kurulmuş ve 1982 yılında Kazablanka'da faaliyete geçmiştir. Temel amacı örgüte  ye ülkeler arasında düzenli ticaret ilişkilerini arttırmak, toplumlar arası ticaretin gelişmesine olanak saēlayacak biçimde ticaret politikalarını uyumlaştırmaya çalışmak ve yatırım hedeflerini birbirlerine yakınlaştırmaktır.

Merkezin en üst organı olan Genel Kurulu her  ye ülkeden gelen bir  ye temsil etmektedir. Genel Kurul yılda bir kez toplanmaktadır.

2.3.1.2. İslam Mesleki ve Teknik Eēitim Araştırma Merkezi

1981 yılında kurulan bu kuruluşun merkezi Dakka'da bulunmaktadır.  ye ülkelerde mevcut insan potansiyelini geliştirmek ve güçlendirmeye yardım etmek,  ēretmenleri ve teknisyenleri  ye ülkelerin menfaatlerine uygun şekilde eēitmek, teknik ve mesleki eēitim alanlarında kurslar düzenlemek ve teknik iřbirliēini geliştirmek gibi görevleri bulunmaktadır. İki organı vardır. Bunlar Genel Kurul ve Yürütme Kurulu'dur.

2.3.1.3. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi

Merkezi İstanbul'da bulunan bu kuruluş 1979 yılında kurulmuştur. Temel amacı İslam  lkeleri arasındaki tarihi ve kültürel baēların güçlendirilmesi için çeşitli çalışmalar yapmaktır. Bu amaç içinde İslam dünyası içerisinde müteşekkil ulus ve topluluklar arasında daha iyi bir anlayışın gelişmesi için bilim adamlarının, tarihçilerin, yazarların ve sanatçıların bir araya geldiēi bir enstitünün kurulması  ng r lm ştir.

Bunlardan başka yabancı yazarlar tarafından oluşturulan önyargıların giderilmesi için İslam tarihçileri ve yazarları arasında yakın işbirliği kurulması hedeflenmiştir. Bu amaç çerçevesinde merkezin bir inceleme ve araştırma yeri olması amaçlanmıştır.¹¹³

Merkez bugüne kadar çeşitli araştırma projelerini sonuçlandırarak yayınlamış, İslam kültür ve sanatıyla ilgili pek çok konferans düzenlemiş, İslam sanatları üzerine sergiler açmış, geniş bir kütüphane ve veri bankası kurarak araştırmacıların hizmetine sunmuştur ayrıca merkez İslam Medeniyeti üzerine üç aylık bir dergi de çıkarmaktadır.¹¹⁴

2.3.1.4. İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi

Sekizinci Dışişleri Bakanları Konferansı sırasında alınan bir karar ile 1978 yılında kurulmuştur. Merkezi Ankara'dadır. Ana amacı İslam ülkeleri arasında işbirliği tesis etmek ve bu işbirliğini daha ileri noktalara taşımaktır.

Merkez üye ülkeler ile alakalı çeşitli sosyal ve ekonomik verileri toplar, değerlendirilir ve tüm bunlar ile alakalı analizler ve yayınlar oluşturur. Merkez düzenli olarak iki ayrı dergi de yayınlamaktadır. Merkezin iki ana organı vardır. Bunlar Genel Kurul ve on iki kişiden müteşekkil Yürütme Kurulu'dur.

2.3.1.5. Uluslararası İslam Kültür Mirasını Koruma Komisyonu

Merkezi Türkiye'de İstanbul'da bulunan bu komisyon İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin altmış kişiden oluşan İdare Meclisi'nin oluşturduğu bir komisyondur. Komisyon aslında bu merkeze sekretaryalık ve icra bürosu olarak hizmet vermektedir.

Bu komisyonun başlıca amaçları şunlardır:

- İslam Dünyası'nın sanat, eski kitaplar, kütüphaneler, anıtlar, tarihi şehirler ve yerleri kapsayan tarihi mirasını bütünleşmiş bir çerçeveye oturtmak;
- İslami çerçevede toplanan kültürel mirasın tespiti ve korunmasına yönelik faaliyetler düzenlemek;

¹¹³Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 41.

¹¹⁴ Karluk. a.g.e., 89.

- İslam Dünyası'nda kültürel miras konusunda bilgi ve fikir alışverişini sağlamak;
- İslam mirasının diğer kaynaklarını tasnif etmek ve yayınlamak;
- Üye ülkelerde bu yönde çalışmaların yapılması için çeşitli fonlar oluşturmak ve bu fonlar aracılığı ile mali destek vermek.¹¹⁵

2.3.1.6. İslam Bilim, Teknoloji ve Kalkınma Kurumu

Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından 1975 yılı içerisinde kurulmuştur. Merkezi Cidde şehrinde bulunmaktadır.

Başlıca amaçları şunlardır:

- Üye ülkelerdeki bilim ve teknolojiyi ileri götürecek araştırma faaliyetlerini geliştirmek ve bu yöndeki çeşitli faaliyetleri türlü biçimlerde teşvik etmek;
- Bahsi geçen alanlarda üye ülkeler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak ve mevcut bağları kuvvetlendirmek;
- Bütün İslam ülkelerinde kişisel ve toplu halde bilim ve teknolojinin mümkün olan en yüksek düzeyde kullanılmasına destek olmak;
- Bilim ve teknolojiyi sosyal ve ekonomik programlara ve planlara uygulamak.¹¹⁶

2.3.1.7. İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı

1974 yılında yapılan Zirve Konferansı sırasında kurulmasına karar verilmiştir. Genel sekreterlik merkezinde faaliyet göstermektedir. Fon ve vakıftan oluşan iki boyutlu bir yapısı vardır.

Temel amaçları şunlardır:

- Muhtaç İslam toplumlarına sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında yardımlarda bulunmak;
- Müslüman toplumların yaşam koşullarını ve standardını yükseltmek;
- Doğal afetlere karşı gerekli önlemler almak;
- Müslüman azınlıklara yardım sağlamak;

¹¹⁵ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 45.

¹¹⁶ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 52.

- Çeşitli ülkelerde cami, hastane, okul ve üniversite yapımının ve mevcutlarının iyileştirilmesi için yardımlarda bulunmak.¹¹⁷

2.3.1.8. Kudüs Fonu ve Vakfı

Fas Kralı'nın başkanlığını yürüttüğü bu komite, toplantılarını Başkanın veya İKÖ Genel Sekreterinin talebi üzerine yapmaktadır. Özel olarak Filistin sorunu ile ilgilenmektedir. Genel sekreterlik binasında hizmet vermektedir. 1976 yılında kurulmuş ve 1975 yılında kurulan Kudüs Komitesi'ne devredilmiştir.

Başlıca amaçları şunlardır:

- İsrail'in Kudüs'te yürütmekte olduğu Yahudileştirme politikalarına karşı Filistin Halkına direnişlerinde destek vermek;
- Filistin Halkı ile paralel hareket etmek;
- Kudüs'ün İslam karakterini korumak;
- Filistin Halkına yardım eden çalışma ve faaliyetlere yardımcı olmak.

2.3.1.9. İslam Fıkıh Akademisi

Üçüncü İslam Zirve Konferansı sırasında alınan kararla kurulmuştur. Merkezi Cidde'dir. Örgüte üye ülkelerden İslam hukukçuları, öğretim üyeleri ve aydınların katılımı ile çalışmalarını yürütmektedir.

Türkiye; sorunların çözümünde dini ilkelerin öngörülmesi nedeniyle laiklik ilkesine aykırılık teşkil ettiğini düşünerek bu kuruluşa üye olmamıştır.

Başlıca amaçları şunlardır:

- İslam ümmetinin İslam inancı ile bağlarını güçlendirmek;
- İslam ümmetinin birliğini hem teorik hem de pratik düzeyde gerçekleştirmek;
- İslam ilkelerinin bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslararası düzlemlerde uygulanmasını sağlamak;

¹¹⁷ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 47.

- Modern hayatın getirdiği çeşitli sorunlara İslam inancına uygun çözümler önermek ve şeriat ile uyumlu çözüm yolları üretmek.¹¹⁸

2.3.2. Uzman kuruluşlar

Uzman kuruluşlar İslam Zirve Konferansları ve Dışışleri Bakanları Konferansları sırasında alınan kararlar neticesinde kurulmuşlardır. Uzman kuruluşlara katılım İslam Konferansı Örgütü'ne üye ülkelerin takdirlerine bırakılmıştır. Bir üye ülke dilediği uzman kuruluşu katılabilmekte dilediğinin ise dışında kalabilme imkânına sahiptir. Uzman kuruluşlar bütçe yapısı olarak genel sekreterlik ve diğer yardımcı organlardan farklılık göstermektedir. Her birinin yasama organı kendi bütçesini kendisi belirlemektedir.

2.3.2.1. İslam Kalkınma Bankası

İslam Konferansı Örgütü'nün en aktif ve önemli kuruluşudur. 1974 yılında yapılan zirve konferansı sırasında kurulmuş ve 1975 yılı içerisinde faaliyetlerine başlamıştır. Merkezi Cidde şehrinde bulunmaktadır. Hesap birimi olarak İslam Dinarı'nı kullanmaktadır.

İslam Kalkınma Bankası'nın başlıca amacı, şeriat ilkeleri doğrultusunda üye ülkelerin ve üye olmayan ülkelerin ve üye olmayan Müslüman ülkelerin halkını ve çeşitli ülkelerde bulunan Müslüman azınlıkların sosyal gelişmesini ve ekonomik kalkınmasını desteklemek ve bu çerçevede teknik yardım, proje ve dış ticaret kredisi vermektir.¹¹⁹

Banka saydığımız bu amaçları yerine getirmek için şu faaliyetlerde bulunmaktadır:

- Üye ülkelerde verimli yatırımlara, teşebbüs ve projelere katılmak
- Sosyal ve ekonomik alanlarda alt yapı programlarına ve projelerine iştirak etmek ve başka finansman araçları ile yatırım yapmak
- Üye ülkeler içerisinde verimli program, teşebbüs ve projelerin finansmanı için kamu ve özel sektöre ödünç vermek
- Her türlü mevduatı kabul etmek ve yönetmek
- Üye ülkeler arasında ticaretin gelişmesine katkıda bulunmak
- Üye ülkelere teknik yardım yapılmasını sağlamak

¹¹⁸ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 35.

¹¹⁹ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 59.

2.3.2.2. Uluslararası İslam Haber Ajansı

Uluslararası İslam Haber Ajansı İslam Konferansı Örgütü bünyesi içerisinde ilk kurulan uzman kuruluştur. 1970 yılı içerisinde kurulmuştur. Merkezi Cidde’de bulunmaktadır. Ana amacı üye ülkeler arasında haberleşme alanında ilişkileri geliştirmek, haber ajansları arasında teknik işbirliğini arttırmak, Müslüman halkların siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve kitlelere duyurmaktır.

2.3.2.3. İslam Ülkeleri Yayın Teşkilatı

1975 yılında kurulmuştur. Üye ülkelerin birer üyesinden oluşan bir genel kurulu ve yürütme kurulu da bulunmaktadır. Amacı üye ülkeler arasındaki ilişkileri geliştirmek için personel yetiştirmek, ortak radyo ve televizyon programlarını planlamak, programların yapımı sırasında koordinasyonu sağlamak, İslamiyet’i kitlelere ulaştırmaktır.

2.3.2.4. Uluslararası İslam Kızılay Komitesi

Merkezi Bingazi’de bulunan bu kuruluş 1979 yılı içerisinde alınan bir kararla kurulmuştur. Amacı doğal afetlere maruz kalan insanlara tıbbi yardımlarda bulunmak, her alanda insanlığa hizmet eden uluslararası ve yerel örgütlere mümkün olan yardımı yapmaktır.¹²⁰

2.3.2.5. İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı

Merkezi Rabat şehrinde yer almaktadır. 1980 yılına kurulmuştur. İslam Dünyası’nın UNESCO’su olması tahayyül edilmiştir. Üye ülkeler arasında eğitim, bilim ve kültür araştırmaları arasında eşgüdümü sağlamak ve güçlendirmek, Müslüman olmayan ülkelere yaşayan Müslüman azınlıkların İslami kimliklerini korumak, eğitim, bilim ve kültür araştırmaları alanında üye ülkeler ile örgütün kurumları arasında eşgüdüm sağlamak ve çalışmalar ile dünya barışına katkıda bulunmak hedefindedir.

¹²⁰ Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. a.g.e., 61.

2.3.3. Bağlı kuruluşlar

Örgüt bünyesinde yer alan bağlı kuruluşlar Zirve veya Dışişleri Bakanları Konferansı sırasında alınan kararlar ile kurulan kuruluşlardır. Örgüte üye ülkelerdeki ilgili tüzel kişiler ve bunların oluşturdukları kurum ve kuruluşlar üye olabilmektedir.

2.3.3.1. İslam Çimento Birliği

1984 yılında kurulmuştur. Merkezi Ankara'dadır. Üye ülkelerin uluslararası piyasalarda yerini iyileştirmek, uluslararası platformda haklarını savunmak ve ilgili alanlarda üye ülkeler arasında işbirliğini arttırmak amacındadır.

2.3.3.2. İslam Ticaret, Sanayi ve Mal Değişimi Odası

1979 yılında kurulmuştur. Merkezi Karacî'de bulunmaktadır. Üye ülkeler arasında ticaret, sanayi ve el sanatlarının teşvik edilmesi, İslam coğrafyasında müteşekkil ticaret odaları arasında ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliğinin geliştirilmesi, üye ülkelerde ortak yatırım teşebbüslerinin geliştirilmesi ana hedefleri arasındadır.

2.3.3.3. İslam Armatörler Birliği

1981 yılında kurulmuştur. Merkezi Cidde şehrinde bulunmaktadır. Ana amaçları; İslam Dünyası'nı dünya deniz ağına bağlamak, İslam dünyası içerisinde faaliyet gösteren armatörleri ortak amaçlar çerçevesinde bir araya getirmek ve deniz ulaşımı ile alakalı araştırmalar/çalışmalar yapmaktır.

2.3.3.4. İslam Başkentleri Teşkilatı

Üye ülkelerin başkentlerinin üye olduğu bu kuruluş 1978 yılında kurulmuştur. Merkezi Mekke'dir. Müslüman devletlerin başkentleri arasında işbirliğini geliştirmek, aralarında ziyaretler tertip etmek, ortak hizmetler sunmak ana amaçları arasındadır.

2.3.3.5. Uluslararası İslam Bankalar Birliği

Merkezi Kahire’de bulunmaktadır. Bankaların üye olduğu bu kuruluşun amacı üye ülkeler arasında ortak bir İslam borsası oluşturmak, gelir ortaklığı senetleri çıkarmak, bankaların sermayelerini arttırmaktır.¹²¹

2.3.3.6. İslam Spor Federasyonu

1981 yılında kurulmuş bu kuruluşun merkezi Riyad şehrinde bulunmaktadır. Amacı, Müslüman ülkeler arasında ve bu ülkelerin gençleri arasında İslami dayanışmayı arttırmak, sportif alanda İslami kimliği arttırmak, gençleri örgütün amaçları doğrultusunda bilgilendirmektir.

2.3.3.7. Uluslararası Arap – İslam Okulları Federasyonu

Eğitim ve öğretim alanlarında faaliyet gösteren kurumların oluşturduğu bir kuruluştur. Merkezi Riyad şehrinde bulunmaktadır. Müslüman ülkelerde ve tüm dünyada İslam Dini’ni okul ve kültür merkezleri aracılığı ile tanıtmayı amaçlamaktadır.

2.3.3.8. İslam Üniversiteleri

Müslüman halkların yüksek öğrenim ihtiyaçlarını bir nebze olsun gidermek maksadı için İslam Konferansı Örgütü tarafından kurulan üniversitelerdir. İslam Konferansı Örgütü tarafından Nijer, Uganda, Malezya ve Bangladeş’te kurulan veya örgüt tarafından finanse edilen 4 adet İslam Üniversitesi bulunmaktadır.

¹²¹ Fendoğlu. a.g.e., 172.

SONUÇ

İslam Konferansı Örgütü'nün tarihi arka planından bugününe, günümüzdeki kurumsal yapısı ve işleyişini de dikkate alarak hazırladığımız bu çalışmada temel sorumuz, Örgütün İslam dünyasındaki son gelişmeler, özellikle belirli ortak meselelerde birlikte hareket etme ve işbirliği arayışlarına hukuki ve siyasi bir zemin teşkil edip edemeyeceğiydi.

Tezimizin birinci bölümünde İslam Konferansı'nın, Avrupa Birliğinde olduğu gibi kökü tarihin derinliklerine uzanan gelişmelerle yakından alakalı olduğunu ortaya koyduk. Nasıl Avrupa Birliği düşüncesi, İkinci Dünya Savaşından sonra uygulama planına geçmeden önce, Avrupa kıtasında yaşayan halkların ortak tarihinden ve inancından etkilenen değişik düşüncelerle olgunlaşmış, yine başta Türklerin Avrupa'nın içlerine kadar ilerlemesi gibi olaylardan doğrudan etkilenmiş ise, İslam dünyasında da Batının gelişmesi ve İslam ülkelerini ele geçirmek için uyguladığı emperyalist politikalar, bu politikaların bir parçası olarak 19. yüzyılda başlayan ve adım adım gerçekleştirilen Filistin'de bir İsrail devleti kurma projesi farklı Müslüman toplumların birlikte hareket etme düşüncelerinin temelini oluşturmuştur. 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ve genişlemesi, Filistin'deki Arapların vatansız kalmaları ve sürekli bir baskı ve sindirme politikasının kurbanı olmaları İslam dünyasında birleşme hareketlerinin temel sebebi olmuştur. Tek tek, hatta bazen birkaç devletin ittifakıyla bile baş edilemeyen "İsrail meselesi" karşısında Arap devletlerinin öncülüğünde, halkının çoğunluğu Müslüman olan diğer devletlerin de katılımıyla zirveler düzenlenmiştir. Zirvelerde öncelikle İsrail'in yol açtığı meselelerin çözümü ele alınmıştır. 1969 yılında İslam dünyası için en kutsal mekanlardan birisi olan Mescid-i Aksa'nın yakılmak istenmesi İslam dünyasında birlik arayışlarının uygulamaya geçmesinde son faktör olmuştur. Rabat Zirvesiyle İslam Konferansı Örgütü adıyla nihayet bir oluşum ortaya çıkmıştır.

İslam Konferansı Örgütü'nün ortaya çıkmasında rol oynayan esas etmenler Filistin'in durumuyla ilgili olmakla birlikte, Örgüt amaçları, işlevleri ve kurumsal yapısıyla sadece bu mesele ile kendisini sınırlı tutmamıştır. Örgütün yapısına bakıldığında Birleşmiş Milletleri kendisine örnek aldığı görülmektedir. Dolayısıyla, İslam Konferansı Örgütü başta siyasi nitelikte organlar olmak üzere, ekonomik, ticari, mali, kültürel, insani, eğitim alanlarında İslam ülkeleri arasında geniş çaplı bir işbirliğini gerçekleştirmek için kurulmuştur. Örgüt, kurumsal yapısı ve organları dikkate alındığında, en azından teorik olarak, böyle bir işbirliğini gerçekleştirme kapasitesine sahip görünmektedir. Buradan, çalışmamızın başında sorduğumuz temel soruyla ilgili olarak şu cevabı

verebiliriz: İslam Konferansı Örgütü potansiyel olarak İslam ülkeleri arasında işbirliği ve birlikte hareket etmenin etkili bir aracı olarak kullanılmaya elverişli bir yapıdadır.

Ancak, uygulamaya baktığımızda, yaklaşık kırk senelik varlığına rağmen İslam Konferansı Örgütü'nün İslam dünyasının ortak meseleleri karşısında çözüm getirmek bir yana, etkili politikalar üretilmediği, kuruluş belgesinde deklare ettiği amaç ve ilkeleri gerçekleştirmenin çok uzağında bulunduğu da bir gerçektir. Buradan çıkan ilk sonuç, işbirliği için şekli planda iyi kurgulanmış bir kurumsal yapıya sahip olmanın yeterli olmadığıdır. Aynı inancı, kültürü, tarihi, coğrafyayı paylaşıyorlar bile, devletler arasında işbirliğini sürekli ve etkili bir şekilde gerçekleştirmek her şeyden önce bu devletlerin siyasi olarak böyle bir işbirliğini gerçekten istemeleri ve ortak amaçlar için gerektiğinde fedakarlık yapmaya hazır olmaları sayesinde mümkündür. İslam Konferansı Örgütü çatısı altında toplanan İslam ülkelerinin daha kendi aralarındaki meseleleri halletmekte başarısız oldukları, siyaseten birçok devletin diğerini bırakın dost olarak görmeyi, birinci tehdit olarak kabul ettiği hatırlanırsa işbirliği çalışmalarının niçin istenilen seviyeye bir türlü gelemeyeceği daha kolay anlaşılır.

Bu tür bölgesel işbirliği çabalarının başarıya ulaşmasında en etkili faktörlerden birisi de önce bölge içerisinde diğerlerinden siyasi, ekonomik ve askeri bakımlardan daha güçlü olan bir veya birkaç devletin bir araya gelmeleri ve bölgenin geleceğiyle ilgili ortak bir görüş etrafında mutabakat sağlamalarıdır. Daha sonra, bölgedeki diğer devletlere bu öncü devletlerin ortak politikasının kabul ettirmek daha kolay olmaktadır. İslam dünyası bakımından belirttiğimiz şekilde ön planda bulunan devletler vardır; ancak bunların arasında İslam dünyasının geleceğiyle ilgili herhangi bir mutabakat bulunmamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin belirli bir süreden beri yakın komşularından başlayarak İslam dünyasına yönelmesi, İslam ülkeleriyle ticari, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini geliştirmesi oldukça dikkat çekici bir gelişmedir. Potansiyel olarak bakıldığında Türkiye İslam dünyasında öncü rolünü oynayabilecek güce sahiptir. Türkiye'nin siyasi vizyonu, tarihi, gelişmişlik seviyesi, Batıyla ilişkileri onu bölgesel lider adayı olarak ön plana çıkarmaktadır. Bu bakımdan, İslam Konferansı Örgütü, şimdiye kadar önemli meselelerde söz sahibi olamamasına, sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmede başarılı bir profil çizmemiş olmasına rağmen, halihazırdaki kurumsal yapısıyla Türk dış politikasının bölgesel amaçlarını gerçekleştirmede kullanabileceği önemli bir araç olabilir.

KAYNAKLAR

- ABU EL-FETH, A. (1965). *Mısır İhtilalinin İç Yüzü ve Nasır*. (çev. N. Kuruoğlu). İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi.
- AL AHSAN, A. (1988). *The Organization Of The Islamic Conference USA. The International Institute of Islamic Thought*, Herndon.
- ARCHER, C. (1992). *International Organisation*, London and New York: Routhledge.
- ARI, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARMAOĞLU, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları 1948 – 1988*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- ARMAOĞLU, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ARMAOĞLU, F. (2005). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*. (Onbeşinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınları.
- ATAMAN, M. (2001). Özal ve İslam Dünyası: İnanç ve Pragmatizm. *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet*. İhsan Sezai ve İhsan Dağı (Editörler). İstanbul: Boyut Yayınları.
- ATAMAN, M. (2006). İKÖ: Müslüman Ülkelerin Birleşmiş Milletleri. *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*. Ş. Çalış, B. Akgün ve Ö. Kutlu. (Editörler). Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.
- ATLIOĞLU, Y. (2009). İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Türkiye. *TASAM*. <http://www.tasam.org/index.php?altid=33> adresinden 3 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.
- AYKAN, M. B. (1994). *Turkey's Role In The Organization Of The Islamic Conference: 1960 – 1992*. New York: Vantage Press.
- BAĞCI, H. (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. (İkinci Baskı). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- BARRACLOUGH, G. (1967). *An Introduction to Contemporary History*, Londra: Penguin Books.
- BISHARA, M. (2003). *Filistin-İsrail: Barış veya Irkçılık*. (çev. A. Berktaş) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- BOSTANCI, I. I. (2006). *XIX. Yüzyılda Filistin*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CALVOCORESSI, P. (1996). *World Politics Since 1945*. (Seventh Edition). New York: Longman Publishing.

- ÇALIŞ, Ş. (2006). Uluslararası Örgütler: Tanımların, Yaklaşımların ve Tarihin Alacakaranlığı. *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*. Ş. Çalış, B. Akgün ve Ö. Kutlu. (Editörler). Konya: Çizgi Kitabevi.
- DAVUTOĞLU, A. (2007). *Stratejik Derinlik*. (Yirmi ikinci Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- ELPELEG, Z. (1999). *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Huseyni*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- EN-NEDŞE, R. Ş. (2007). *Sultan II. Abdülhamid ve Filistin*. (çev. N. Gevri). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- ERDOĞDU, H. (2005). *Büyük İsrail Stratejisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ERSİN, N. (2003). *Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası*. İstanbul: Gündem Yayınları.
- ERYILMAZ, B. (1996). *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*. İstanbul: Risale Yayınları.
- FENDOĞLU, H. T. (1988). *Türkiye ve Ortadoğu*. İstanbul: Akabe Yayınevi.
- FONTAINE, A. (1968). *Histoire de la Guerre Froide*. Paris: Fayard.
- FULLER, G. E. ve LESSER, I. O. (1996). *Kuşatılanlar: İslam ve Batının Jeopolitiği*. (çev. Ö. Arıkan). İstanbul: Sabah Kitapları.
- GIBSON, J. S. (1991). *International Organisations Constitutional Law, and Human Rights*. New York: Praeger.
- GÖNLÜBOL, M. (1964). *Milletlerarası Siyasi Teşekküllerin Tarihi Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- GRESH, A. ve VIDAL, D. (1991). *Ortadoğu: Mezopotamya'dan Körfez Savaşı'na*. (çev. H. Türe). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- GÜNDÜZ, A. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*. (İkinci Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- GÜNDÜZ, T. (2002). *Arap Birliği (Arap Devletleri Örgütü)*. Ankara: Kozan Ofset.
- GÜREL, Ş. S. (1979). *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- GÜRÜN, K. (1986). *Savaşın Dünya ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1986.
- HALLİDAY, F. (2000). *Nation and Religion in the Middle East*. London: Sagi Books.
- HALLOUM, R. (1989). *Belgelerle Filistin: Dün – Bugün – Yarın*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Handbook of the Organisation of the Islamic Conference. (1993). Ankara.

- HASGÜLER, M. ve ULUDAĞ, M. B. (2005). *Devletlerarası ve Hükümetler-dışı Uluslararası Örgütler*. (İkinci Baskı). Ankara.
- HAYNES, J. (2001). Transnational Religious Actors and International Politics. *Third World Quarterly*, 22(2).
- HERALD, Stephen, *Documents on International Affairs*. London: Oxford University Press.
- HOMEROS, *İliada – İlias Destanı*. (çev. A. C. Emre). İstanbul: Varlık Yayınları.
- INBAR, E. (2000). The Arab – Israeli Peace Process: A Realistic Assesment. *Perceptions*, Vol.5, No.1.
- İSEDAK. <http://www.comcec.org> adresinden 23 Ocak 2010 tarihinde alınmıştır.
- İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ ŞARTI, *İslam Konferansı Örgütü*, <http://www.oic-oci.org/is11/french/charter-fr.pdf> adresinden 1 Aralık 2009 tarihinde alınmıştır.
- İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ. <http://www.oic-oci.org> adresinden 1 Kasım 2009 tarihinde alınmıştır.
- KARADAĞ, R. (1971). *Şark Meselesi*. İstanbul: Nida Yayınevi.
- KARAL, E. Z. (1982). *Osmanlı Tarihi*. (İkinci Baskı). Cilt.8. Ankara: TTK Yay.
- KARLUK, R. (1998). *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- KARPAT, K. H. (2001). *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. (çev. R. Boztemur). Ankara: İmge Kitabevi.
- KAVAS, A. (2009). İslam Konferansı Teşkilatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Yükselen Konumu. *TASAM*. <http://www.tasam.org/index.php?altid=1825> adresinden 26 Kasım 2009 tarihinde alınmıştır.
- KIRMIZI, A. (2007). *Abdülhamit'in Valileri, Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, İstanbul: Klasik Yayınları.
- KOCABAŞ, S. (2005). *Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- KOCAOĞLU, M. (1995). *Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ö. E. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- LEWIS, B. (1992). Rethinking the Middle East. *Foreign Affairs*, Vol.71, No.4.
- MANAZ, A. (2005). *Siyasi Siyonizm Tarihi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- MCCARTY, J. (1990). *The Population of Palestine: Population History and Statistics of the Late Ottoman Period and the Mandate*. New York.
- MCNEİLL, W. (1963). *The Rise of the West – A History of the Human Community*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MERAY, S. L. (1978). *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler El Kitabı*. (İkinci Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları.
- MOORE, J. N. (1974). *The Arab Israeli Conflict*, Vol.III, Documents, Princeton: Princeton University Press.
- OKUYAN, S. (2008). *Filistin'in Gölgesinde Abdülhamit ve Theodor Herzl*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- ORTAYLI, İ. (1981). *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. Ankara: Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- ORTAYLI, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*. İstanbul: Merkez Kitapçılık.
- ÖKE, M. K. (1982). Siyonistlerin İttihatçılar Nezdindeki Başarısız Girişimleri: 1908-1909. *Prof.Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan*. C.2. İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını.
- ÖNER, A. (2006). *Dünden Bugüne Filistin*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- ÖZEY, R. (1996). *Dünya Denkleminde Ortadoğu: Ülkeler – İnsanlar – Sorunlar*. İstanbul: Öz Eğitim Yayınları.
- ÖZFATURA, M. N. (1991). *Kurtlar Sofrasında Ortadoğu*. İstanbul: Adım Yayıncılık.
- ÖZMEN, S. (2001). *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- SALHA, S. (1996). *Arap Birliği Teşkilatı (Siyasal ve Hukuksal Yapısı)*. Diyarbakır: Dış Politika Enstitüsü Yayınları.
- SANDER, O. (1989). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- SANDER, O. (2008). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*. (Beşinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- SÖNMEZOĞLU, F. (2005) *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- TANYU, H. (1976). *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- TAYLOR, A. R. (2000). *İsrail'in Doğuşu: 1897 – 1947 Siyonist Diplomasinin Analizi*. (çev. M. Karaşahan). İstanbul: Pınar Yayınları.
- TAYLOR, P. (1993). *International Organisation in the Modern World: The Regional and The Global Process*. London: Pinter Publishers.

TÜRKKAN, F. (1973). *Filistin Sorunu ve Ortadoğu*. Ankara: Nüve Matbaası.

United States. Dept. of State. Historical Office Bureau of Public Affairs. (1967). *American Foreign Policy Current Documents 1964*. Washington D.C.

United States. Dept. of State. Historical Office Bureau of Public Affairs. (1968). *American Foreign Policy Current Documents 1965*. Washington D.C.

ÜÇÖK, C. (1975). *Siyasal Tarih*. Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayını.

YERGIN, D. (1995). *Petrol*. (çev. K. Tuncay). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

YILMAZ, T. (2001). *Türkiye – İsrail Yakınlaşması*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

YILMAZ, T. (2004). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ZE'EVİ, D. (2000). *17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi: Kudüs*. (çev. S. Çağlayan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

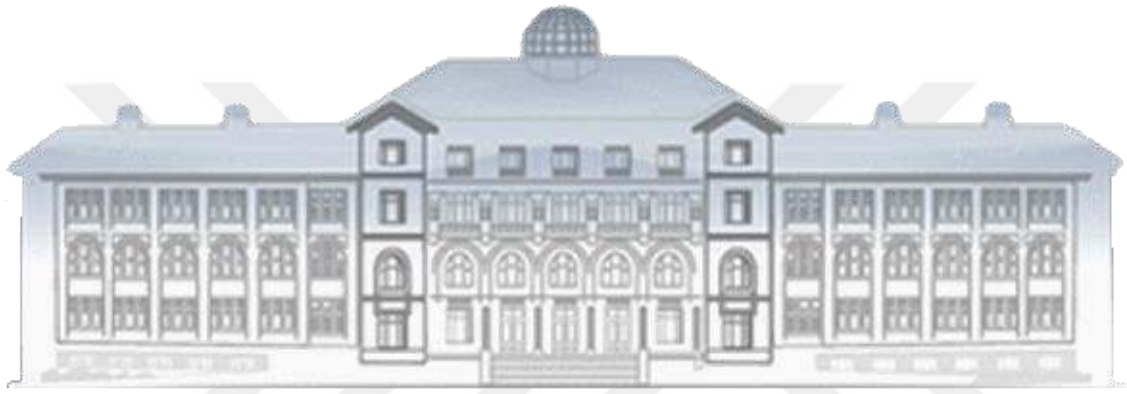
Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Çalışkan, Şefik
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 1962-Nevşehir
Medeni hali : Evli

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi, SBE	2010
Lisans	Ankara Üniversitesi, SBF	1986

GAZİ GELECEKTİR..

